

Verojina

ČASOPIS PRO OCHRANU PŘÍRODY A KRAJINY

XXI. ročník 2007

19. zvláštní vydání

BRNĚNSKÁ PŘÍRODA A ÚZEMNÍ PLÁN

Vydání publikace bylo finančně podpořeno
fondy EU - programem Transition Facility
a Magistrátem města Brna

OBSAH

Předmluva /3/

Základní teze k ochraně přírody a krajiny v územním plánu města Brna /4/

1. ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A ÚČAST VEŘEJNOSTI /5/

1.1 Územní plánování a možnosti zapojování veřejnosti /5/

1.2 Co neřeší územní plán /7/

2. OCHRANA PŘÍRODNÍCH LOKALIT /8/

2.1 Územní systém ekologické stability /8/

2.2 Natura 2000 /11/

2.3 Zvláště chráněná území /12/

2.4 Významné krajinné prvky /13/

2.5 Přírodní parky /14/

2.6 Ostatní půda ve městě Brně /15/

3. LESY A PARKY /17/

3.1 Lesy /17/

3.2 Parky, lesoparky a stromořadí /18/

4. ZAHRADY A ZEMĚDĚLSKÉ PLOCHY /20/

4.1 Zahrady, sady a zahrádkářské kolonie v urbanizované krajině města Brna /20/

4.2 Zahrádkářské kolonie /22/

4.3 Zemědělské plochy v městě Brně /24/

5. VODA V BRNĚ /26/

5.1 Zelená dálnice /26/

5.2 Brněnské studánky /27/

6. DALŠÍ VYBRANÉ ASPEKTY OCHRANY A TVORBY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ /30/

6.1 Cyklistická doprava /30/

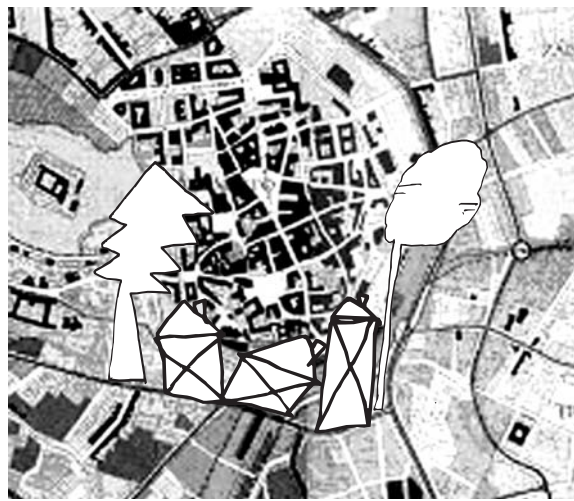
6.2 Hipostezky /32/

6.3 Noční prostředí v Brně /33/

6.4 Zastavěná území, brownfields, veřejná prostranství a cesty pro pěší /36/

7. ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A OCHRANA PŘÍRODY (závěr) /39/

AUTOŘI /42/

PŘEDMLUVA

Hana Chalupská

Ohlédneme-li se zpět k roku 1989, zjistíme, že jen pozvolna si uvykáme zasahovat do rozhodování samospráv a státní správy jako občané, jako rovnocenní partneři. Je to tím, že dostatečně neznáme možnosti, jak záležitosti věcí veřejných ovlivnit. Máme za to, že je na odbornících, aby rozhodovali. Jsme skeptičtí, nevěříme, že hlas občana - laika, má sílu něco změnit.

Občanské sdružení Veronica již řadu let hájí zájmy ochrany přírody a krajiny. Důraz klademe na nezávislost, odbornost, otevřenou diskusi. Díky ekologické poradně máme představu o tom, co občané ve vztahu k životnímu prostředí vnímají jako problematické, důležité k řešení. Zázemí odborníků a občanskou společnost podporující legislativa nám pak dává možnost účinně ovlivňovat rozhodování nejen na lokální, ale i na regionální či národní úrovni.

Mimořádně aktuální je v současné době proces tvorby nového územního plánu města Brna - dokumentu, který ovlivní tvář Brna v letech 2010 až 2020. Veronica koordinuje skupinu odborníků, která průběh přípravy plánu sleduje a připomínkuje. Předchozí i aktuálně platný stavební zákon umožňuje široké veřejnosti zasahovat v určitých fázích přípravy do podoby plánu. Veronica tuto možnost využívá a upozorňuje na ni občany Brna při panelových diskusích, výstavách, přednáškách, na internetových stránkách, v rozhovorech pro média. Máme za to, že čím víc Brňanů se do přípravy plánu zapojí, tím méně bude roztrpčených a nespokojených občanů v okamžiku, kdy plán začne platit.

Všichni jsme zodpovědní za naše životního prostředí. Prostředí, ve kterém nepobývá jenom člověk, jeho děti a děti jeho dětí. Jde o prostor plný živočichů a rostlin a zároveň prostor plný lidských aktivit a produktů. Nesmíme opomenout ducha místa, krajinný ráz, městský či venkovský ráz, horizonty, paměť krajiny.

V této publikaci se můžete seznámit s názory skupiny odborníků, která vznikla kolem Domu ochránců přírody v Brně. Přírodní rámeček Brna považují tito odborníci za důležitý a hodný ochrany a rozvoje. Pokud vás publikace pobídne k přemýšlení nad přírodními hodnotami, které Brno má, pokud vás povzbudí tak, že se zúčastníte veřejných projednání územního plánu, že budete připomínkovat koncept i konečnou verzi plánu, splní se cíl projektu, v rámci kterého tato publikace vznikla. Projekt podpořila Evropská unie v rámci programu Transition facility, což je program, který je zaměřený na posilování těch organizací, které monitorují a prosazují zájmy občanů.

ZÁKLADNÍ TEZE K OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY V ÚZEMNÍM PLÁNU MĚSTA BRNA

RS ČSOP v Brně - Pracovní skupina pro územní plán města Brna

Brněnskou krajinu a přírodu proslavili umělci - připomeňme alespoň Těsnohlídkovu a Janáčkovu Lišku Bystroušku a Melancholické procházky Ivana Blatného. Významnou a nezastupitelnou součástí životního prostředí brněnských obyvatel je svébytný ráz krajiny na pomezí teplé severopanonské nížiny na jihu a hercynských pahorkatin a vrchovin na severu města. Každodenní kontakt Brňanů s přírodou umožňují nejen městské parky, ale i četné ostrovy a ostrůvky vzácných přirozených a přírodě blízkých společenstev s neobyčejnou rozmanitostí rostlin a živočichů. V minulosti docházelo i ve správním obvodu města Brna ke zbytečné devastaci přírodních hodnot. Jako příklady lze uvést přeměnu části lužního lesa v Ráječku na skládku odpadků v 50. letech minulého století nebo nevhodné situování autodromu do lesů Pohádky máje v letech osmdesátých. Dobře zpracovaný územní plán může takovýmto nenahraditelným ztrátám zabránit a současně respektovat i oprávněné požadavky na rozvoj města. Zachování přírodních hodnot krajiny a vytvoření podmínek pro jejich další rozvoj musí být jedním z hlavních cílů zpracování nového územního plánu stejně tak jako odpovědné vymezení území vhodného pro umístění nové zástavby. Na základě dlouhodobých zkušeností shrnujeme základní zásady související s ochranou přírody a krajiny, které by ve veřejném zájmu měly být v územním plánu respektovány a které budeme ve všech fázích zpracování a projednávání prosazovat.

1. Bezvýhradně respektovat požadavek zachování nenarušenosti všech lesních porostů na území města, včetně lesních okrajů. Nová zástavba a technická infrastruktura by měla být situována ve vzdálenosti nejméně 50 m od okraje lesa.

2. Vytvořit územní podmínky pro příznivý vývoj přirozených společenstev ve všech typech území se zvláštním statutem ochrany. Plně respektovat vyhlášená zvláště chráněná území, navrhované evropsky významné lokality soustavy Natura 2000, registrované a evidované významné krajinné prvky, vyhlášené a navrhované památné stromy a stromořadí. Zachovat, případně vytvořit územní předpoklady pro realizaci všech skladebních prvků územního systému ekologické stability krajiny, zvláště navrhovaných regionálních biocenter Žabovřeské louky, Cacovický ostrov a soutok Svatky a Svitavy, Černovický hájek a jeho okolí.

3. V územním plánu plně respektovat ochranný režim

vyhlášeného přírodního parku Podkomorské lesy a Velká Baba. Vytvořit územní podmínky pro vyhlášení přírodních parků Kohoutovické lesy a Vranovské lesy. Vymezit a zachovat vybrané části území s krajinným rázem harmonické venkovské krajiny ve správním obvodu města a nedopustit jejich narušení nevhodnými urbanizačními záměry. Vymezit území s potřebou regulace světelného znečištění z důvodů ochrany přírody a krajiny.

4. Zachovat bez narušení zástavbou a technickou infrastrukturou současné parky a plochy veřejné zeleně. Vytvořit ucelený systém městské zeleně - územní podmínky pro tvorbu nových parků a uličních stromořadí, zejména v těch městských částech, kde je jich nedostatek. Pro zakládání nových parků a přírodních prvků využít část zpravidla nefunkčních zastavěných ploch (tzv. brownfields).

5. Vytvořit územní podmínky pro budoucí revitalizaci říčních regionálních biokoridorů Svatky a Svitavy a dalších vhodných toků, např. Leskavy, Ponávky, Ivanovického potoka, Černovického potoka, Vrbovce a jiných. Protipovodňovou ochranu Svatky a Svitavy koncipovat alespoň v prostorech mimo stabilizovanou zástavbu jako vytvoření poříčních zón s terestrickým prostorem šířky cca 50 m pro průtok velkých vod, revitalizaci koryt a přírodní prostředí obecně. Nízké hráze (budou-li vůbec potřeba) umístit na vnějších okrajích tohoto prostoru. Sekundárními funkcemi těchto prostorů jsou pak měkká rekreace a nemotorová doprava.

6. Navrhnout účelnou síť stezek pro pěší, cyklisty a jezdce na koni tak, aby umožňovala každodenní kontakt s přírodou a aby přitom nedocházelo k narušení přírodních hodnot a střetům s motorovými vozidly.

7. Zachovat pestrost zemědělských kultur v nezastavěném území města. Zabývat se hlouběji problematikou zahrádkových osad (lepší zprůchodnění pro veřejnost, případně přeměna některých méně užívaných částí těchto osad na veřejnou zeleň).

8. Pro vystupující terénní hrany a horizonty stanovit regulace pro charakter případné výstavby. Výstavbou narušené horizonty formou komponované vysoké vegetace odclonit z pohledových míst.

V Brně dne 19. 9. 2005

1. ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A ÚČAST VEŘEJNOSTI

1.1 ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A MOŽNOSTI ZAPOJOVÁNÍ VEŘEJNOSTI

Hana Chalupská

Město Brno zajišťuje ve svém územním obvodu hospodářský, sociální a kulturní rozvoj a ochranu a tvorbu zdravého životního prostředí prostřednictvím územního plánování. Platnost územního plánu v Brně končí, a proto se již v současné době pracuje na územním plánu, který by měl v Brně platit od roku 2010 do roku 2020.

V územním plánu se stanoví základní koncepce rozvoje území a funkční využití ploch. Dále je zde řešeno vzájemné uspořádání ploch a základní regulace území. V územním plánu se vyznačují hranice současně zastavěného území, vymezují hranice zastavitelného území a veřejně prospěšné stavby, pro které lze pozemky, stavby a práva k nim vyvlastnit. Vše pak směřuje k výstavbě a udržitelnému rozvoji města tak, aby byl vyvážen hospodářský růst, soudržnost společenství obyvatel a příznivé životní prostředí nejen pro stávající, ale i budoucí generace.

Legislativní postupy související s územním plánováním upravuje stavební zákon. V novém stavebním zákoně (č. 183/2006 o územním plánování a stavebním řádu) jsou některé novinky oproti zákonu, který vznikl v roce 1976. Vzhledem k tomu, že právní jazyk je pro mnohé z nás komplikovaný, uvádíme zde nejčastější otázky a odpovědi, s kterými se na naši Ekologickou poradnu Veronika obracíte:

Mám se jako laik o územní plán Brna zajímat?

Ano. I váš názor na to, jakým směrem se bude Brno dále rozvíjet je důležitý. Jako obyvatel města máte možnost jeho podobu ovlivnit tak, aby vám a dalším generacím nabízelo příznivé životní prostředí, dostupné služby, bydlení i pracovní a volnočasové aktivity.

Kdo pořizuje územní plán v Brně?

Územní plán pořizuje Magistrát města Brna.

Kdo zpracování územního plánu platí?

Náklady na zpracování územního plánu autorizovaným projektantem hradí Město Brno.

Kdy potřebuji územní plán?

Když se rozhodujete:

o koupi a prodeji pozemku,

o koupi a prodeji domu a dalších budov,

o stavbě domu,

o umístění podnikatelských aktivit a realizaci podnikatelských záměrů.

Kde naleznu aktuálně platný územní plán pro Brno?

1) www.brno.cz

2) odbor Územního plánování a rozvoje, Magistrát města Brna, Kounicova 67, Brno

Kdy se budou občané moci seznámit a vyjádřit k připravovanému územnímu plánu?

Při pořizování územních plánů a regulačních plánů obcí je účast veřejnosti zajištěna stavebním zákonem v několika fázích pořizovacího procesu: při projednávání **zadání**, při projednávání **konceptu řešení** a při projednávání **návrhu územně plánovací dokumentace**.

Nový územní plán v Brně se vytváří v těchto etapách:

Město Brno na podzim roku 2005 veřejnou vyhláškou oznámilo místo a den projednávání návrhu **zadání** ÚP. Návrh zadání byl veřejně přístupný 30 dnů v budově Magistrátu města Brna. **Každý** občan měl možnost se s návrhem zadání seznámit a písemně uplatnit své návrhy, připomínky a doporučení ještě 15 dnů od posledního dne vystavení. Město se vypořádalo se všemi zaslanými připomínkami a konečný návrh zadání schválilo zastupitelstvo města v dubnu 2006. V zadání byl vznesen požadavek na zpracování dvou alternativ konceptu. V prosinci 2006 pak nové zastupitelstvo města schválilo požadavek na doplnění zadání o třetí variantu konceptu. O tom, zda se bude koncept územního plánu města Brna zpracovávat ve 3 variantách bude teprve zastupitelstvo hlasovat.

Koncept územního plánu a regulačního plánu se projednává veřejně a jeho součástí musí být pro veřejnost srozumitelný výklad. Den a místo veřejného jednání musí Magistrát města Brna oznámit nejméně 15 dnů předem a návrh konceptu vystavit po dobu alespoň 30 dnů komukoli k nahlédnutí. Připomínky mohou občané uplatňovat nejpozději do 15ti dnů od veřejného jednání. Majitelé pozemků a staveb, jejichž vlastnická práva jsou dotčena veřejně prospěšnými stavbami, veřejně prospěšnými opatřeními, vlastníci zastavitelných ploch a zástupci

veřejnosti mohou podat ve stejné lhůtě námitky. *Zveřejnění konceptu nového územního plánu pro město Brno je plánováno na přelom roku 2007/2008.*

Své stanovisko sdělí Jihomoravský kraj do 30 dnů od veřejné projednání konceptu, Rada obcí projedná vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území a své vyjádření s doporučením jedné varianty sdělí Magistrátu města Brna do 30 dnů od předložení podkladů.

Odbor územního plánování a rozvoje pak ve spolupráci s určeným zastupitelem zpracuje návrh pokynů pro zpracování návrhu územního plánu, včetně návrhu rozhodnutí o výběru výsledné varianty řešení.

Zastupitelstvo města pak rozhodne o tom, která z variant konceptu bude dále rozpracována do podoby návrhu územního plánu.

Návrh územního plánu musí být vystaven a veřejně přístupný po dobu nejméně 30 dnů u pořizovatele, případně na dalších stanovených místech. Město je povinno tyto skutečnosti občanům oznámit veřejnou vyhláškou. V této fázi mohou námitky podat pouze *vlastníci pozemků a staveb dotčených návrhem veřejně prospěšných staveb, veřejně prospěšných opatření a zastavitelných ploch a zástupce veřejnosti.*

Připomínky a námitky lze podat nejpozději na veřejném projednání. Připomínka či námitka musí obsahovat odůvodnění, vymezení dotčeného území, u námitek dotčených vlastníků i údaje z katastru nemovitostí. Osoby oprávněné k podávání námitek musí být o této lhůtě k podávání námitek informovány. Tato etapa je v rámci přípravy nového územního plánu Brna plánována na rok 2009.

Odbor územního plánování a rozvoje pak vyhodnotí spolu s určeným zastupitelem podklady z projednání konceptu i návrhu a také navrhne rozhodnutí o námitkách včetně jejich odůvodnění. Pokud by mělo dojít k podstatné změně návrhu územního plánu, musí se konat nové veřejné projednání. Má-li být návrh schválen, musí být v souladu s krajskými územně plánovacími dokumenty, s cíli a úkoly územního plánování, se požadavky stavebního zákona a zvláštních právních předpisů.

Odbor územního plánování a rozvoje předloží pak zastupitelstvu kromě návrhu i odůvodnění. V odůvodnění je vyhodnocen soulad s výše uvedenými požadavky, vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj v území, dále stanovisko krajského úřadu k vyhodnocení vlivů na

životní prostředí, vyhodnocení účelného využití zastavěného území a vyhodnocení potřeby vymezení zastavitelných ploch. Odůvodnění obsahuje rovněž výrok rozhodnutí o podaných námitkách.

Konečnou podobu územního plánu opět schvaluje zastupitelstvo města.

Moje připomínky nebyly v předchozích řízeních zohledněny. Je nějaký způsob, jak zvýšit váhu mých argumentů?

Ano, nový stavební zákon umožňuje, aby veřejnost pověřila jednáním „zástupce veřejnosti“. Tuto osobu může zmocnit nejméně 200 Brňanů a Brňanek za předpokladu, že uplatňují věcně shodnou připomínku k návrhu, popřípadě ke konceptu územně plánovací dokumentace. Zatímco připomínky občanů se pouze vyhodnocují, o námitkách je nezbytné rozhodnout. Zástupce veřejnosti má poměrně silné postavení při ochraně veřejných zájmů v územním plánování, protože rozhodnutí o námitce je přezkoumatelné a to i soudní cestou.

Kde najdu návod, jak správně zajistíme pozici „zástupce veřejnosti“?

Postup upravuje §23 stavebního zákona. Zástupce veřejnosti musí být fyzická nebo právnická osoba plně způsobilá k právním úkonům. Zmocnění zástupce veřejnosti se dokládá seznamem občanů Brna v jehož záhlaví je věcně shodná připomínka a podpisová listina se jmény a příjmeními občanů, trvalým pobytem nebo pobytem, podpisem a prohlášením, že jmenovaného zástupce veřejnosti zmocňují k podání věcně shodné připomínky a k projednání námitky. Dále je třeba doložit prohlášení zástupce veřejnosti, že přijímá toto zmocnění - uvede zde jméno a příjmení, trvalý pobyt nebo pobyt a podepíše se.

V naší městské části probíhá ročně řada změn územního plánu. Má pak vůbec smysl do přípravy takového dokumentu zasahovat, když si ho pak zastupitelé mění, kdy chtějí?

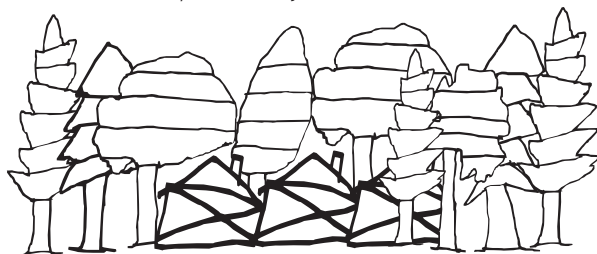
Ptejte se svých zastupitelů hlavně před volbami, jaký je jejich postoj ke změnám územního plánu a dožadujte se toho, aby ke změnám nedocházelo podle tlaku investorů nebo zájmů skupin osob či jednotlivců. Probíhá-li jednání o změně územního plánu, sledujte proces na úřední desce nebo internetu a vstupujte do něj formou připomínek a námitek či účastní na jednání zastupitelstva, kde se o změnách rozhoduje.

Kde naleznou další informace územnímu plánování, územnímu a stavebnímu řízení?

Ústav územního rozvoje, Jakubské nám. 3, Brno;
www.uur.cz

Ekologický právní servis, Dvořákova 13, Brno;
www.eps.cz

Stavební úřady brněnských městských částí
Ekologická poradna Veronica
www.veronica.cz/ucastverejnosti

1.2 CO NEŘEŠÍ ÚZEMNÍ PLÁN

Mojmír Vlašín

„Územní plán stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání, uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; vymezí zastavěné území, plochy a koridory, zejména zastavitelné plochy a plochy vymezené ke změně stávající zástavby, k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území, pro veřejně prospěšné stavby, pro veřejně prospěšná opatření a pro územní rezervy a stanoví podmínky pro využití těchto ploch a koridorů. Územní plán se pořizuje a vydává pro celé území obce.“

To je asi nejstručnější charakteristika toho co územní plán má, či musí řešit. Často se ale územnímu plánu přičítají funkce, které nemá a chtějí se po něm řešení, které nemůže nabídnout. Projděme si několik typických.

Otevírací doba. Územní plán neřeší otevírací dobu nejrůznějších zařízení, hospod, golfových hřišť, zimních stadionů a podobně. Toto je typická funkce zastupitelstev jednotlivých městských částí.

Spoje a jejich návaznost. Územní plán může ovlivnit, aby jednotlivé druhy dopravy se prostorově co nejvíce přiblížily, návaznost jednotlivých spojů řeší magistrát, v případě integrovaného dopravního systému KORDIS.

Kácení a výsadba dřevin. Kácení dřevin povolují orgány ochrany přírody podle zákona č. 114/92 Sb. nebo orgán státní správy lesních hospodářství, zatímco výsadbu ovlivňuje především vlastník pozemku, v pří-

padě města nejtypičtěji Lesy města Brna nebo Veřejná zeleň města Brna. Územní plán obce stanoví urbanistickou koncepci, řeší přípustné, nepřípustné, případně podmíněné funkční využití ploch, tedy i zeleně.

Vyhlašování chráněných území, stanovování kulturních památek. Územní plán pouze akceptuje již vyhlášené objekty, nemůže suplovat jejich zákonnou ochranu.

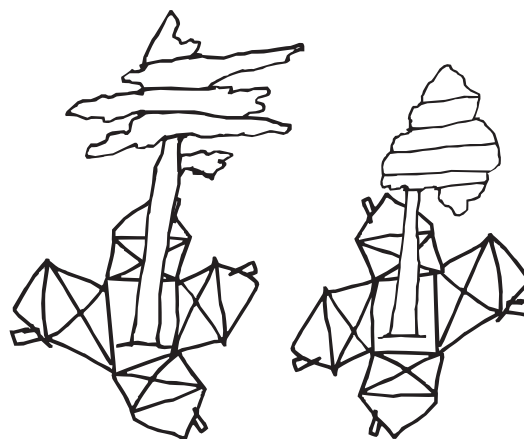
Kdy a kdo bude na daném pozemku stavět. Pokud je pozemek určen k výstavbě např. rodinných domků, neznamená to pro majitele povinnost na pozemku v době platnosti územního plánu stavět. Je to pouze možnost stavět. Výjimku tvoří stavby ve veřejném zájmu, ty jsou ovšem v ÚP jmenovitě uvedeny a vyznačeny.

Věcné břemeno. Územní plán nemůže nahradit věcné břemeno, například právo vjezdu na cizí pozemek. Rovněž tak územní plán nemůže být důvodem pro vyvlastnění.

Demoliční výměr. Pokud je v územním plánu nakreslen park, ale na místě samém stojí například polozbouraný nefunkční objekt, je to sice pádný důvod pro demolici tohoto objektu, ale nemůže to nahradit demoliční výměr příslušného stavebního úřadu.

Nájemní smlouvy. Územní plán nijak neomezuje majitele, komu pozemek pronajme. Vlastník i nájemníci jsou povinni dodržovat při užívání pozemků regulativy územního plánu.

Lavičky a krmítka. Územní plán nemůže řešit, kde v parku bude stát konkrétní strom, lavička či krmítko, neřeší, kde bude dětské pískoviště a zda je v parku povoleno pobíhání psů. To je věc správce parku.

2. OCHRANA PŘÍRODNÍCH LOKALIT

2.1 ÚZEMNÍ SYSTÉM EKOLOGICKÉ STABILITY

Eliška Zimová

Územní systém ekologické stability krajiny (ÚSES) je vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu (zák. č. 114/92 Sb.). Společně s ostatními biologicky aktivními plochami tak vytváří zvláště ve městě významnou ekologickou síť území s polyfunkčním postavením.

Legislativním rámcem pro zpracování územního systému ekologické stability je zejména zákon ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. V zákoně je vytváření SES označeno za předmět veřejného zájmu, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát.

Oporou tvorby ÚSES mimo resort MŽP jsou rovněž nástroje územního plánování. Posláním územního plánování je mimo jiné dát ÚSES do souladu s ostatními funkcemi a záměry, které se promítají do ÚPD formou základních zásad uspořádání území a limity jeho využití, které jsou stanoveny v regulativech funkčního a prostorového uspořádání území. Vyhláška č. 500/2006 Sb. o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti upřesňuje, co je obsahem těchto **závazných regulativů**. Vedle limitů využití území a jiných územních systémů jsou zde jmenovány systémy ekologické stability. Začlenění skladebných částí ÚSES do územně plánovací dokumentace je jedním z mála nástrojů k prosazování zájmu ochrany přírody a krajiny.

Pokud má zůstat krajina trvale obytná a produktivní, je třeba její jednotlivé labilní formace navzájem izolovat, vytvořit síť zachytných bodů (biocenter) a jejich spojnic (biokoridorů), které by zajišťovaly spojení mezi jednotlivými stabilními zónami. Tím se vytvoří sekundární diverzita (druhová rozrůzněnost), která je hlavním základem stability krajiny.

Takovými stabilními a stabilizujícími ekosystémy (krajinnými pufrů) jsou druhotně a skladebně bohatá a stanovištně odpovídající společenstva a formace, které mají možnost se dlouhodobě dynamicky vyvíjet. Jejich hlavními představiteli jsou lesy, trvalé drnové formace (louky a pastviny a zatravněná lada), parky a trvalá vegetace vůbec, dále pak vodní toky a vodní nádrže

a jejich doprovodné břehové porosty a mokřady.

ÚSES rozlišujeme ve třech úrovních, a to nadregionální, regionální a místní. Na území města Brna jsou zastoupeny všechny úrovně. Z **hlediska nadregionálního** ÚSES jsou nejvýznamnějším biocentrem Podkomorské lesy a dále vymezené tři osy nadregionálních biokoridorů (NRBK) propojující tato biocentra:

NRBK K139 - Podkomorské lesy (NRBC) - Bučín (RBC)

NRBK K129 - Podkomorské lesy (NRBC) - Josefovské údolí (NRBC)

NRBK K132 - Údolí Říčky (RBC) - Homek (RBC) - Santon (RBC)

Základní osou sítě **regionálního** SES jsou ve městě Brně nivy dvou řek - Svitavy a Svratky. Protékají zde silně urbanizovaným územím, jejich niva je vůči optimálnímu stavu často silně pozměněná. Tyto nivní trasy kontaktují regionální biokoridory vedoucí z okolních vrchovin a údolí menších toků, od západu z údolí Bobravy - z RBC Bučín, od Podkomorských lesů, ze severu od Baby, ze SV od Moravského krasu.

Místní územní systém ekologické stability města Brna je nutno vymezovat ve specifických podmínkách městského prostředí, a proto se musí řídit i specifickými zásadami, vztahy a přístupy, odlišnými od těch, jež jsou používány v „běžné“ krajině.

Východisky řešení jsou především tyto skutečnosti:

Bohatě členitý reliéf a pestrá geologická stavba území Brna daly možnost rozvoje různým typům ekosystémů. Jejich původní, přirozená mozaika je jedna z nejpestřejších vzhledem k poloze na rozhraní dvou provincií.

Dnešní ekosystémy jsou výslednicí působení přírodního prostředí, dlouhodobého vývoje rostlinných a živočišných společenstev spontánního i ovlivněného lidskou činností v průběhu historie, zejména však v posledních desetiletích.

Mimo vyslovenou „poušť“ souvisle zastavěných ploch se na území města různě prolínají zbytky přirozených společenstev, druhotná společenstva polopřírodní, synantropní a umělá.

Na území města Brna lze nalézt jak části s nulovou hodnotou ekologické stability, tak části s nejvyšším stupněm hodnocení.

Zastavěné území často představuje téměř neprostupnou bariéru pro ÚSES.

Návrh ÚSES by se měl rozdílně zpracovat dle různých typů městského území. Rozlišit se dá:

1. *Zóna centrální, více méně kompaktní zástavby v centrálních částech města*

Jde o území, kde tisíciletá urbanizace změnila téměř všechny přírodovědné charakteristiky a to většinou nevratně, a to jak aktuální společenstva rostlin a živočichů, tak základ jejich abiotického prostředí. Návrh ÚSES musí zabezpečit alespoň minimalistické existenční podmínky pro segmenty územního systému ekologické stability, které se nemohou vyhnout této zóně (např. nivní biokoridory po Svitavě a Svratce), a ochránit před novými antropickými a antropogenními tlaky ty části městského prostředí, v nichž se dosud zachovala náhradní, často i vyspělá společenstva v typické staleté zástavbě - např. staleté (historické) parky a zahrady (Lužánky, Špilberk).

2. *Zóna mimo kompaktní zástavbu centra*

Jde o oblast prostorového prolínání stanovišť přírodních a antropogenních, jež skýtá pro město nejvýznamnější rozvojové plochy. Z hlediska současné i budoucí obytnosti města má však dostatečné zachování přírodních a polopřírodních ekosystémů zásadní význam. Nejhodnotnější z nich jsou chráněny jako přírodní parky a významné krajinné prvky. Zejména místní ÚSES má zde totiž k dispozici již nyní nesporně vymezené přírodně cenné segmenty, tak i určitý výběr segmentů potenciálních na nezastavěných plochách.

3. *Zóna okraje městského území s typickými poloopenkovskými rysy*

Jde převážně o běžný typ příměstské krajiny, kde jsou dosud dosti malé střety zájmů soustředěné urbanizace a ochrany ekologické stability krajiny a biodiverzity. V důsledku dlouhodobého zemědělského využívání však zde většinou chybí kompaktnější kostra ekologické stability.

Město Brno do současné doby z hlediska realizací ÚSES zůstalo mnohé dlužno. Tuto situaci lze považovat až za ostudnou, neboť vznik teorie ÚSES má základy právě v tomto městě a existuje tu velké zázemí odborných pracovníků, kteří by podpořili uvádění teorie do praxe, ale bez podpory orgánů ochrany přírody lze těžko realizovat jakékoliv segmenty ÚSES. Jedinou realizací je biocentrum místního významu „Na loukách“

v k.ú. Mokrá Hora, které se podařilo víceméně prosadit osobním nasazením lidí, kterým zájmy ochrany přírody nejsou lhostejné. Další velkorysé přípravy na regionální biocentra „Žabovřeské louky“ a „Cacovický ostrov“ zůstaly jen na papíře, protože zde chybí ono osobní nasazení a pouze úřednické nestačí.

Místní ÚSES především navazuje na základ položený nadregionálním a regionálním systémem a rozvíjí ho. Snahou je zapojit do ÚSES převážnou část chráněných území, vymezenou kostru ekologické stability, v silně urbanizovaných částech jednak ty prvky, jež mohou dlouhodobě plnit funkci ochrany existence reprezentativních nebo unikátních druhů a jejich společenstev, popř. jejich migračních cest, jednak prvky s omezenou základní funkcí, avšak s jinými funkcemi významnými v městském prostředí (funkce rekreační, estetická, vodo hospodářská apod.).

Základem ÚSES jsou vždy stávající zachovalá společenstva, zejména vegetace, která se v území vyskytuje. Proto si dovolím doplněk k vegetaci na území města Brna.

Lidská činnost byla na území města Brna v minulosti jedním z určujících faktorů, které podstatně ovlivnily vegetaci tohoto území. Již dávno před stavebním rozvojem města byla přirozená vegetace na většině území nahrazena náhradní vegetací zemědělsky obhospodávaných ploch. Radikálně se omezily plochy lesů na území města i v jeho okolí a v posledních stoletích v nich došlo i k záměně přirozených lesních společenstev za umělé kultury. Výsledkem lidské činnosti je dnešní převážně zemědělská krajina v okrajových částech na jihu města a v jeho širším okolí. Lesní porosty se soustřeďují v severní části území. Terénní úpravy spojené s rozsáhlejší plošnou výstavbou zcela ničí jakoukoli vegetaci a přetvářejí i půdu.

I přes v současné době pokračující devastační trendy lze konstatovat, že se na území města Brna zachovala druhově bohatá květena. Členitý reliéf a pestrá geologická stavba daly možnost rozvoje různých typů společenstev.

Zemědělská činnost člověka umožnila obohacení květeny území o plevele polních kultur a luční druhy, které se v původní přirozené květeně nevyskytovaly. Podobně i činnost člověka spojená s trvalým osídlením obohatila květenu o druhy ruderalní, k nimž přibýly v nedávné době i některé druhy nechtěně importované z cizích zemí při dovozu surovin, obilí a jiného zboží.

Dnešní rostlinný kryt je výsledkem působení podmínek přírodního prostředí, dlouhodobého vývoje květeny i rostlinných společenstev a vlivů lidské činnosti v průběhu historie, zejména v posledních desetiletích. Přirozená společenstva jsou zastoupena kromě lesních porostů jen společenstva skal a skalních drolin. Současná vegetace zahrnuje dále druhotná společenstva polopřirozená (tvořená převážně původními druhy naší květeny), synantropní (jejichž významnou složkou jsou druhy zavlečené nebo zplanělé) a umělé porosty (okrasné záhony v parcích, ošetřované zahrádky apod.). K nejzajímavějším typům polopřirozené vegetace patří sekundární společenstva trávníků, vysokobylinných lemů a lad. Tato společenstva se vytvořila z prvků přirozené vegetace po jejím umělém rozvolnění následkem mýcení, žďáření, pastvy apod. I některá pionýrská společenstva skalních výchozů vznikla pravděpodobně druhotně jako následek eroze po odlesnění. Některá z nich hostí vzácné a ohrožené druhy. S ústupem malozemědělské výroby na městské periferii zanikla též většina mezofilních a i vlhkomilných travních společenstev. V doprovodu potoků nacházíme již vzácné zbytky vlhkých až podmáčených luk. Na lesní půdě je nejčastěji vysazována borovice lesní, smrk, douglaska i akát, americké druhy topolů a dubů aj. Výsadba dřevin stanovišti i flóře cizích vždy vede k výrazným změnám ve složení bylinného patra lesů. Nejmenší změny vyvolává borovice lesní na stanovištích acidofilních doubrav. Na bohatších stanovištích podmiňují zaváděné jehličnany a akát výrazné obohacení o nitrofilní druhy. Větší zastínění ve smrkových porostech, tvorba surového humusu z jehličnatého opadu, změna mikroflóry v povrchových vrstvách půdy, okyselení svrchních půdních horizontů vytlačují z porostů smrku i jiných jehličnanů téměř úplně původní bylinný kryt. Mladé porosty jsou prakticky bez podrostu, ve starších prosvětlených porostech je často vytvořen hustý kryt ostružiníku, bezu černého nebo nitrofilních bylin.

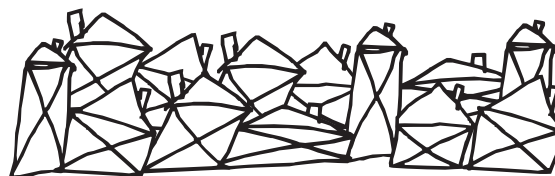
Keřová společenstva lemovala v období soukromého vlastnictví pozemků lesní komplexy, zarůstala kamenité strážky nebo meze, které nebyly sečeny či spásány. Se zemědělskou velkovýrobní činností v okrajových částech města ustalo obdělávání hůře obhospodařitelných pozemků a na plochy pronikají křoviny, které potlačují často velmi bohatá společenstva polopřirozených trávníků. Na stanovištích šípákových doubrav nalezneme vzácné společenstva se slivoní křovinnou

a skalníkem celokrajným, na stanovištích teplomilných doubrav až po stanoviště habrových doubrav se rozšířily trnkové křoviny (s růží, hlohem, svídou, brslenem, řešetlákem).

Společenstva vod a mokřadů prodělávají výrazné změny v závislosti na vývoji celkové struktury města. S výjimkou toků vznikla převážná část biotopů mokřadní vegetace uměle na zdržích, které sloužily původně chovu ryb, zadržování vodních přívalů či zavlažování. V současnosti slouží převážně k vyrovnání odtoků a sedimentaci kalů. Všechna společenstva stojatých i tekoucích vod prodělala v posledních desetiletích radikální změny vlivem nadměrného znečištění a silné eutrofizace. Vodní vegetace je relativně nejlépe zachována na starých rybnících, kde došlo k stabilizaci vegetace v závislosti na ustáleném režimu obhospodařování.

Synantropní vegetace rychle osídluje plochy narušené nebo vytvořené činností člověka. Složení této vegetace se rychle mění a je přímo závislé na způsobu využívání území. Silně již ustoupily nebo zanikly typy vegetace charakteristické pro městskou periferii, zejména pro vesnické osídlení. Naopak, výrazně se šíří rostlinstvo vázané na narušené půdy a deponie zemin v nově budovaných sídlištích. Velký vliv na městskou vegetaci mají i posypové soli a silné celkové znečištění životního prostředí. Podél komunikací se vytvářejí i slanomilná společenstva se zblochancem oddáleným (který původně rostl jen na slaných půdách vývěřů minerálních vod a na mořském pobřeží). Eutrofizace prostředí, která je v poslední době obecným jevem i mimo město podmiňuje nástup nitrofilních druhů. Ty spolu s neofyty pronikají i do polopřirozených a přirozených společenstev luk, teplomilných trávníků a listnatých lesů.

Je tedy patrné, že obnovu přírodní i kulturní krajiny formou vytváření územního systému ekologické stability docílíme pouze důslednou ochranou všech ploch, které mají potenciál pro vymezení ÚSES a přírodě blízkých ploch, které jsou dosud zachovány. Protože zvyšování diverzity poškozených nebo záměrně zničených území je dluhem našich „otců“ a nás pro budoucí generace, které přijdou po nás.

2.2 NATURA 2000

Mojmír Vlašín

Česká republika vstoupila do Evropské unie. To s sebou přináší kromě výhod i řadu závazků, především v oblasti legislativy. Mimořádná pozornost je věnována ze strany EU ochraně přírody s cílem vytvořit novou soustavu chráněných území evropského významu - Natura 2000. Ta by měla přispět k zachování biologické rozmanitosti v rámci celé EU. Zásadním požadavkem směrnic je povinnost vymezit území Natura 2000 bez ohledu na jakékoli politické a ekonomické zájmy. Evropská komise návrhy členských států zasílá Evropskému tematickému středisku pro ochranu přírody do Paříže. To si najímá nezávislé vědce a odborné nevládní organizace k provádění kvalifikované oponentury. Zjistí-li oponentura opomenutí či zatajení určitých lokalit, EK požádá stát o jejich doplnění. Při opakování případů či odmítnutí doplnit seznam lokalit následuje soudní řízení. Je nutné upozornit i na to, že při nesplnění povinností z případného prvního rozsudku ESD následuje druhé soudní řízení, jehož výsledkem jsou sankce za nesplnění povinností ve výši od 15 000 do 100 000 eur denně. Tento proces právě probíhá a ukončen by měl být do pěti let.

Nejdůležitějšími normami jsou směrnice o biotopech (Habitat Directive 92/43/EEC) a směrnice o ochraně volně žijících ptáků (Bird Directive 79/409/EEC). Území pro ochranu ptáků čili ptačí území (SPA = Special Protected Area) se v obvodu brněnského územního plánu nevyskytuje žádné. Podle směrnice o biotopech bylo navrženo devět území. Takzvané EVL. Tato území stěžejního významu budou dále hodnocena podle biogeografických kritérií. V České republice byly ustanoveny pouze dvě biogeografické oblasti, Kontinentální a Panonská. Shodou okolností hranice mezi nimi probíhá přes Brno, takže některé nejnižnější lokality (např. Stránská skála) patří do Panonské biogeografické oblasti.

O jaké lokality se v Brně jedná:

// Netopýrky - 1 ha // Nad Brněnskou přehradou - 567 ha (leží na území Brna jen částečně) // Hobrtěnky - 131 ha // Moravský kras - 6 485 ha (leží na úz. Brna jen částečně) // Pisárky - 71 ha // Kamenný vrch - 14 // Bílá hora - 2 ha // Stránská skála - 17 // Bosonožský hájek - 48 ha //

Po zhodnocení těchto návrhů členské státy navržené lokality formálně prohlásí za zvláště chráněná území a

stanoví opatření k jejich optimální ochraně. Většina území navržených do soustavy chráněných území je již dnes legislativně chráněna. Například Stránská skála je již národní přírodní památkou. Některá, jako třeba Hobrtěnky nebo Pisárky, dosud legislativní ochranu nemají. Ale již dnes se na ně vztahuje tzv. předběžná ochrana. Tato území nesmí být ničena a měněn jejich dochovaný stav.

Jaký má vztah Natura 2000 a územní plán města Brna? Územní plán musí zajistit, aby dalším rozvojem města nebyla tato území narušena a aby ani vlivy z jejich okolí nenarušovaly stav chráněných území. V optimálním případě by měl územní plán zajistit rozvoj těchto území například jejich postupným rozšiřováním (viz např. ÚSES).

Kde se nejlépe dozvíte informace o těchto územích? Z informačního CD Natura 2000 v Jihomoravském kraji, které vydala Veronica a které je k dostání v Ekologické poradně na Panské ulici 9 v Brně. Vyjádření jistě poskytne i orgán ochrany přírody, tj. Odbor životního prostředí Magistrátu MB, Kounicova 67, Brno.

Další informace můžete obdržet na těchto adresách:

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, středisko Brno, Lidická 25/27, 602 00 Brno, tel. 541 321 124

Dům ekologické výchovy Lipka, Lipová 20, 602 00 Brno, tel. 543 211 264, www.lipka.cz

Krajský úřad Jihomoravského kraje, Žerotínovo nám. 3/5, 601 82 Brno, tel. 541 651 111, www.kr-jihomoravsky.cz

ZO Českého svazu ochránců přírody Veronica - Dům ochránců přírody, Panská 9, 602 00 Brno, tel. 542 422 750

2.3 ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ

Vilém Řiháček

Aby se z krajiny cenné druhy či neobvyklé přírodní úkazy z naší přírody zcela nevytratily, byly vydány různé zákony a předpisy, které regulovaly činnost člověka v těchto cenných lokalitách. V dnešní době má naše republika velice dobrou soustavu chráněných území, mezi nimiž jsou skutečné evropské unikáty.

Co je zvláště chráněné území?

Pojem „zvláště chráněné území“ u nás zavádí zákon 114/1992 Sb. (aktuální úplné znění zákona vyšlo pod číslem 460/2004 Sb.). Tento zákon definuje tyto kategorie chráněných území:

A. Maloplošná zvláště chráněná území:

přírodní památka (PP)

národní přírodní památka (NPP)

přírodní rezervace (PR)

národní přírodní rezervace (NPR)

B. Velkoplošná chráněná území:

chráněná krajinná oblast (CHKO)

národní park (NP)

Se správou maloplošných ZCHÚ je to jednoduché - správcem je vždy krajský úřad příslušného kraje (odbor životního prostředí), který vede jejich evidenci, zpracovává plány péče (prostřednictvím Agentury ochrany přírody a krajiny ČR) atd. S vyhlášením je to již složitější, jak bude řečeno dále.

Novinkou je možnost smluvní ochrany, která umožňuje chránit území se soustředěnými přírodními hodnotami na základě smluvního vztahu. Lze takto chránit i evropsky významné lokality (Natura 2000) nebo cenné lokality, které nejsou zvláště chráněné podle zákona. Taková forma ochrany má charakter věcného břemene vázaného k danému pozemku. Smluvní ochrana přírody nabývá postupem doby na významu, za tímto účelem (ale také např. za účelem ochrany památek) bývají zakládány tzv. pozemkové spolky. To jsou neziskové nestátní organizace, které buďto cennou lokalitu (památku nebo chráněné území) vykoupí, nebo se o ni starají na základě smluvního vztahu.

Jak je na tom Brno?

Ve městě Brno bylo k dnešnímu dni vyhlášeno 28 zvláště chráněných území a 13 dalších splňuje kritéria pro vyhlášení zákonné ochrany (tato území jsou ve stadiu návrhu). Všechna tato území jsou maloplošná. Úřed-

ní aparát, který je k vyhlášení příslušný (Krajský úřad Jihomoravského kraje u přírodních památek a přírodních rezervací a Ministerstvo životního prostředí pro "národní" kategorie), má ale v současné době plné ruce práce s agendou sítě evropsky významných lokalit Natura 2000, která je teď řešena přednostně. K vyhlášení dalších chráněných území tedy v nejbližší době nedojde, na druhou stranu bude snad brzy hotová Natura 2000.

Postup při vyhlášení ZCHÚ

Vyhlášení ZCHÚ předchází podání návrhu na vyhlášení. Podnět k podání návrhu na vyhlášení může podat prakticky kdokoliv, kdo si myslí, že narazil na neobyčejnou či vzácnou lokalitu, návrh samotný pak již zpracovává a podává příslušný orgán ochrany přírody (u „národních“ maloplošných ZCHÚ je jím Ministerstvo životního prostředí, u PR a PP je to krajský úřad příslušného kraje). Správou všech maloplošných ZCHÚ je pověřen krajský úřad, takže u přírodních památek a přírodních rezervací podává návrh na vyhlášení „sám sobě“, u NPP a NPR pak na ministerstvo. Ze zákona by náležitosti takového návrhu na vyhlášení měl stanovit prováděcí předpis k zákonu, ten však do dnešního dne nevstoupil v platnost.

Pokud jste vlastníkem nebo nájemcem území, které je zamýšleno k vyhlášení chráněným (tj. území je v návrhu), musíte být o tomto úmyslu písemně vyrozuměni. Máte právo podat námitku proti tomuto návrhu, a to do 60 dnů. Po uplynutí těchto 60 dní začíná běžet další 60-denní lhůta, během které se došlé námitky posoudí a vydá se o nich rozhodnutí.

V mezidobí, kdy se o podaném návrhu vedou jednání, se vlastníci musejí zdržet činností, které by mohly poškodit předmět případné ochrany. Tato doba je však dlouhá maximálně 1 rok (tzv. předběžná ochrana).

Návrh na vyhlášení ZCHÚ může být buďto přijat, zamítnut nebo odložen (jako je to v případě mnohých brněnských lokalit, které jsou ve stadiu návrhu i několik desítek let).

Zvláště chráněné území lze i zrušit, a to pouze ve dvou případech:

a) když veřejný zájem výrazně přesahuje nad zájmem ochrany přírody,

b) když zanikne předmět ochrany.

Zrušení ochrany ZCHÚ pak probíhá stejně jako jeho vyhlášení.

Vztah národního a evropského systému ochrany přírody (Natura 2000)

Evropsky významné lokality budou v ČR chráněny pomocí některé z již existujících kategorií ochrany (zpravidla přírodní památky nebo rezervace). Mnohdy jsou takto chráněny již dnes. Neplatí to ale stoprocentně, a tak musejí být některá nová chráněná území vyhlášována (v Brně např. Hobrtěnky) nebo dochází k úpravě hranic (tj. nové zaměření a zakreslení do map).

Zvláště chráněná území a územní plán

V územním plánu musejí být bezpodmínečně respektovány již existující chráněné lokality včetně jejich ochranných pásem (nejčastěji pásmo 50 m od hranic území) a také lokality s předběžnou ochranou. Nicméně v územním plánu dochází také k vymezení veřejně prospěšných staveb (např. vedení vysokého napětí), které mohou do chráněného území zasáhnout nebo mohou být příčinou jeho zrušení.

Územní plán neřeší vyhlásování chráněných území.

Další informace poskytnete:

Ekologická poradna Veronica, Panská 9, Brno, www.veronica.cz

Ekologický právní servis, Bratislavská 31, Brno, www.eps.cz

Jihomoravský kraj - Odbor životního prostředí, oddělení ochrany přírody a krajiny; Žerotínovo náměstí 3/5, www.kr-jihomoravsky.cz :

~ nelesní ZCHÚ - Ing. Králová

~ lesní ZCHÚ - Ing. Křchňavý

(je správcem všech maloplošných ZCHÚ)

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR - AOPK ČR, Lidická 25/27, Brno, www.nature.cz (zpracovává plány péče, vede Ústřední seznam ochrany přírody)

2.4 VÝZNAMNÉ KRAJINNÉ PRVKY

Antonín Buček

Kromě zvláště chráněných území existuje v kulturní krajině a to i v krajině sídelní aglomerace ještě celá řada dalších lokalit, které zasluhují zvýšenou péči a ochranu. Jejich soubor doplňuje kostru ekologické stability a významně ovlivňuje ráz krajiny. Trvalá existence těchto „ostrovů přírodních pokladů“ je zajišťována formou registrace významných krajinných prvků. V zákoně č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny, který tuto moderní kategorii zajištění přírodních hodnot zavedl, je uvedeno: „Významný krajinný prvek jako ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy. Dále jsou jimi jiné části krajiny, které zaregistruje orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy.“

Významné krajinné prvky jsou chráněny před poškozováním a ničením. využívají se pouze tak, aby nebyla narušena jejich obnova a nedošlo k ohrožení nebo oslabení jejich stabilizační funkce.“

Ze 175 ekologicky významných segmentů krajiny, zasluhujících zvýšenou péči a ochranu, které na území města Brna vymezila v roce 1999 N. Chrástilová, bylo dosud ve smyslu ustanovení § 6 zákona č. 114/1992 Sb. registrováno 72 významných krajinných prvků. Hlavním předmětem ochrany v registrovaných významných krajinných prvcích v městě Brně jsou nejčastěji lesní společenstva (22 VKP), geologicky významné lokality (20 VKP) a suchomilná společenstva (15 VKP), chráněny jsou i na území města vzácné louky (7 VKP), vodní společenstva (2 VKP) a parky (2 VKP). Zhruba polovina z registrovaných významných krajinných prvků má zpracovaný plán péče.

Charakteristickým příkladem registrovaného VKP je kopec Strom v katastru Soběšic, památný jako první trigonometrický bod na území ČR. Zachování a trvalou péči si nesporně zaslouží přírodě blízká doubrava s habrem, javory a lípou, s keři a charakteristickými druhy trav a bylin v podrostu. V současné době je tento les obklopen převážně zahradami a sady, postupně transformovanými novou obytnou zástavbou. Kromě

velkého významu pro zachování biodiverzity má toto území velký význam rekreační, neboť umožňuje každodenní bezprostřední kontakt s přírodou obyvatelům blízkých sídlišť.

V územním plánu představují registrované významné krajinné prvky limity využití území. Jejich respektování při návrzích rozvoje města přispěje k harmonizaci městské krajiny.

2.5 PŘÍRODNÍ PARKY

Antonín Buček

Přírodní parky jsou podle zák. č. 114/92 o ochraně přírody a krajiny zřizovány „k ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami“. Orgán ochrany přírody může „stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení nebo rušení stavu tohoto území“.

Vzhledem k zásadnímu významu lesů pro charakteristický ráz krajiny brněnské aglomerace je logické, že území vyhlášených i navrhovaných přírodních parků ve správním obvodu města tvoří především lesní krajina. Soustava přírodních parků na území města navazuje na prozíravou koncepci klidových oblastí, navrženou koncem 70. let 20. století brněnskou pobočkou tehdejšího Terplanu, státního ústavu pro územní plánování. Ve správním obvodu města Brna byly navrženy nebo do něj zasahovaly 4 navrhované klidové oblasti: Podkomorské lesy, Vranovské lesy, Kohoutovické lesy a Baba. V roce 1989 byla vyhlášena oblast klidu Podkomorské lesy, v roce 1990 oblast klidu Baba (pouze na okrese Brno-venkov). V roce 1992 se obě klidové oblasti staly přírodními parky a přírodní park Baba byl vyhlášen i na území města Brna. Přírodní parky Kohoutovické lesy a Vranovské lesy dosud nebyly vyhlášeny.

Přírodní park Podkomorské lesy (33 km²) má v krajině města Brna nezastupitelný význam, neboť zahrnuje nejrozsáhlejší segment lesní krajiny s převahou přirozených listnatých lesů v okolí města. Zaujímá západní část správního obvodu města Brna (k.ú. Bystrc a Kníničky)

a pokračuje na území okresu Brno-venkov (k.ú. Ostrovačice, Moravské Knínice, Jinačovice a Rozdrojovice). Souvislý komplex lesů je rozčleněn průlomovým údolím řeky Svatky, zatopeným vodami brněnské přehrady. V původním návrhu klidové oblasti tvořila jižní hranici území dálnice D1. Vzhledem k tomu, že do lesního komplexu mezi silnicí Ostrovačice-Žebětín a dálnicí byl v 80. letech zcela nevhodně situován autodrom, musela být jižní hranice posunuta. Lokalizace autodromu do jižní části souvislého komplexu lesů Pohádky máje je nesporně největším zločinem na brněnské přírodě v průběhu 20. století. Hlučný provoz autodromu narušuje nejen přírodní prostředí Podkomorských lesů a rekreační oblasti brněnské přehrady, ale i obytné prostředí nově vybudovaných sídlišť a nových sídelních okrsků v Bystrci a Žebětíně. V severní části přírodního parku Podkomorské lesy narušuje lesní společenstva provoz Moravskoknínické obory.

Přírodní park Baba (9 km²) zahrnuje souvislý lesní komplex mezi Brnem a Kuřimí. Větší část leží na území okresu Brno-venkov (k.ú. Česká, Jinačovice a Kuřim), menší na území města Brna (k.ú. Komín a Medlánky). V lesním komplexu převažují přirozené a přírodě blízké doubravy a dubohabřiny, v jižní části převážně výmladkového původu. Na severních svazích nalezneme i zbytky přirozených dubových bučin. Kontinuální lesní prostředí umožňuje bezprostřední kontakt s přírodou pro obyvatele i návštěvníky města Brna.

Navrhovaný přírodní park Kohoutovické lesy (12 km²) tvoří prstenec lesů, obklopující sídliště Kohoutovice (k.ú. Bosonohy, Kohoutovice, Nový Lískovec a Pisárky). Jedná se o jedinečný komplex sídelně-lesní krajiny s přirozenými a přírodě blízkými doubravami, dubohabřinami a bučinami, hodnotný z hlediska biodiverzity. Rekreační využití umožňuje relativně hustá síť pěšin, stezek a lesních cest.

Navrhovaný přírodní park Vranovské lesy (20 km²) tvoří lesní komplex na severu města Brna (k.ú. Ořešín, Řečkovice, Soběšice), přecházející na okres Brno-venkov (k.ú. Jehnice, Vranov). Doubravy, bučiny a smíšené lesy mají velký význam pro ochranu biodiverzity. Jedná se o tradičně rekreačně využívané zázemí Brna s rekreační infrastrukturou (stezky, upravené lesní palouky a studánky).

V územním plánu tvoří přírodní parky limity využití území s jednoznačnou preferencí zachování přírodních hodnot, krajinného rázu a k přírodě přívětivého způsobu rekreačního využití, které ekologické hodnoty nenarušuje.

2.6 OSTATNÍ PŮDA V MĚSTĚ BRNĚ

Igor Kyselka

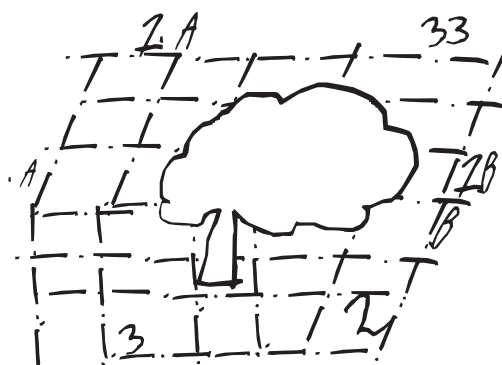
Úvod

Řada z Vás teď možná znejistí. Je-li řeč o zastavěném území, zemědělské půdě, lesích a vodních plochách, máme ještě jakž takž jasno. Ale co je to ta ostatní půda? Přes podrobné pátrání v programu ASPI, který monitoruje veškerou naši legislativu i hodně nazpět, jsem uspokojivou definici nenašel. Pouze v příloze 1 vyhlášky č. 190/1996 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí, v tabulce „Druh pozemku“ (kde jsou definovány zahrady, vinice, chmelnice atd.) je na samém konci uvedena „ostatní plocha“ jako „pozemek neuvedený v předcházejících druzích pozemků“. V následující tabulce „Způsob využití pozemku“ jsou pak k tomuto druhu pozemku přiřazeny „plantáže dřevin, dráhy, dálnice, ostatní komunikace, ostatní dopravní plochy, zeleň, sportoviště a rekreační plochy, hřbitovy a urnové háje, kulturní a osvětové plochy, manipulační plochy, dobývací prostory, skládky a neplodná půda“. Jak je tedy patrné, patří sem všechno, co se nevejde do žádné z předchozích kategorií, takže rozpětí je velmi široké. Jde o plochy jak po přírodní stránce zcela unikátní, tak i zcela devastované a kontaminované a rovněž něco mezi tím. Přestaneme-li mluvit suchou řečí vyhlášky, lze z praktických zkušeností uvést, že sem patří zejména:

- // skály a kamenná moře
- // bažiny a mokřady (nejsou-li evidovány jako louky, pastviny či lesy)
- // strže, erozní rýhy, meze, remízky, úvozy
- // aktivní i vytěžené lomy, písečníky a hlíníky
- // aktivní nebo dosud nerekulturnované skládky a navážky
- // většina ploch veřejné zeleně a některých venkovních

sportovišť (nejsou-li evidovány jako les, louka, zahrada či zastavěná plocha)

Z výše uvedeného vyplývá, že k překvapení mnohých právě řada zvláště chráněných území a významných krajinných prvků v Brně i jinde, které se nenacházejí v lese nebo na loukách, náleží právě do kategorie ostatních půd. Je to tedy skupina zajímavá a mnohoznačná, přestože je v katastrálních mapách označena jako vodorovně přeškrtnutá nula. S výjimkou skládek a jiných devastovaných ploch tedy rozhodně nejde o žádné nuly (to snad jen z ryze ekonomického pohledu), ale veskrze o lokality z přírodního hlediska pozoruhodné, tedy plusové.

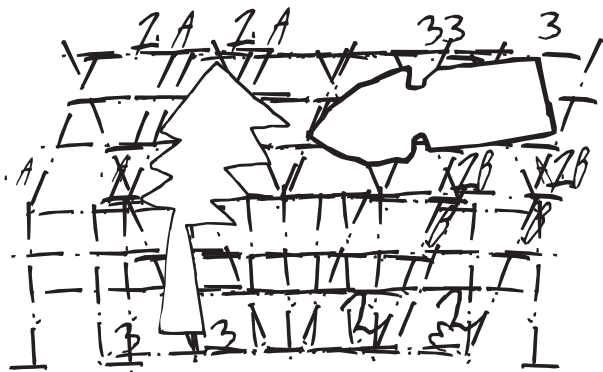

Stávající stav

V Brně se nachází 5 969,5 ha ostatních půd, což představuje 26 % celkové výměry města. Je zajímavé, že tak poměrně velká plocha jakoby k ničemu neslouží. Kupodivu v Praze je to 35,7 % a v Ostravě dokonce 40,2 %, což je zřejmě dáno množstvím nevyužitých nebo rekultivovaných ploch po těžbě uhlí. Naopak v menších venkovských obcích je spíše typická převaha zemědělské, případně lesní půdy a půda ostatní tvoří kolem 5 % plochy katastru. Vyšší podíl ostatních půd je tedy dosti typický spíše pro zázemí větších měst, zejména z toho důvodu, že jde často o plochy změněných funkcí (tedy různé plochy po těžbě, ladem ležící bývalé zemědělské půdy, skládky a podobně), jejichž budoucí účel zatím příliš jasný není, a byly proto zařazeny do kategorie ostatních půd. Roli hrají i plochy veřejné zeleně, kterých je ve městech přece jen více než v malých obcích. Ostatní půdu najdeme tedy ve všech brněnských městských částech, nicméně nejvíce v územích, které ze zástavby postupně přecházejí do volné krajiny. Jak již bylo řečeno, vedle

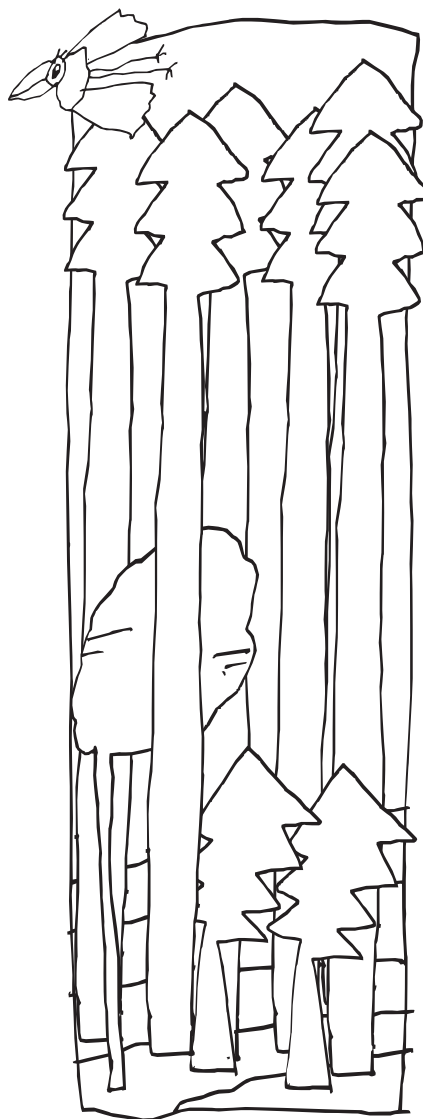
ploch devastovaných převažují plochy velmi cenné a perspektivní. Bohužel právě o ty je ze strany stavebních investorů největší zájem (nejde-li zrovna o skály či mokřady), protože každý vlastník se jich rád zbaví, neboť nemusí platit (jinak docela tučné) odvody za zábor zemědělského půdního fondu nebo lesa (přesně pozemků určených k plnění funkce lesa).

Možnosti územního plánu

Bylo již uvedeno, že řada zvláště chráněných území (např. Stránská skála, Obřanská stráň, Medlánecké kopce, Kamenný vrch atd.) a významných krajinných prvků (např. Horka u Ořešína, Wilsonův les, skály na Úvoze, Žlutý kopec, Zámecký park v Medláncích, většina opuštěných lomů) se nachází na ostatní půdě - kategorii, kterou na rozdíl od zemědělské a lesní půdy žádný zákon nechrání (pomineme-li ochranu dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Zajímáme se o tyto plochy! Jsou často velmi cennými botanickými, zoologickými či geologickými lokalitami, které sice ve fragmentech, ale přesto dávají jakous takous představu o podobě původní, zemědělskou velkovýrobou a velkoplošnou obytnou i průmyslovou zástavbou dosud nezkažené krajiny brněnského okolí. Bohužel tyto plochy stojí nejen ve středu zájmu stavebních investorů, ale slouží rovněž jako místa černých skládek, nelegálních ohnišť (ta ne všude vadí) apod. Zvláště chráněných území je v Brně 27 a jsou v terénu zpravidla označena. S významnými krajinnými prvky je to poněkud horší. Máme jich v našem městě 72, označeny nijak nejsou, takže kromě zasvěcených a odborníků o jejich statutu prakticky nikdo neví. Seznam zvláště chráněných území nalezneme na stránkách Odboru životního prostředí Magistrátu

města Brna, zatímco výčet významných krajinných prvků hledíme rovněž na magistrátních stránkách odkaz - o městě - zajímavosti - významné krajinné prvky. Jejich písemný seznam lze rovněž obdržet na uvedeném odboru. Je však možné, že jako místní znalci objevíme pozoruhodná místa, která dosud v seznamu uvedena nejsou, nebo zaznamenáme jejich nelegální poškozování. Právě období tvorby nového územního plánu je vhodným obdobím pro podávání podnětů na zvýšení počtu nebo úpravu ochranného režimu těchto ploch. Aby stále více těchto lokalit nebyly jen plochy ostatní, ale spíše plochy pozoruhodné, cenné a krásné.

3. LESY A PARKY

3.1 LESY

Antonín Buček

Ve střední Evropě patří lesní společenstva k vývojově nejdokonalejším a nejstabilnějším typům ekosystémů. Město Brno, jeho správní obvod a okolí je charakteristické relativně vysokým podílem lesů. V okruhu 15 kilometrů od středu města zaujímají lesy 34 % území. Tak vysoká lesnatost je v okolí větších evropských měst výjimečná. Ve správním obvodu města nacházíme rozsáhlé segmenty sídelně-lesní, zemědělsko-lesní a dokonce i lesní krajiny, většinou s převahou listnatých a smíšených lesních porostů.

Ekologický význam lesů na území města zvýrazňuje významný podíl přirozených a přírodě blízkých lesních společenstev, jejichž pestrost je podmíněna biogeografickou polohou a rozmanitostí trvalých ekologických podmínek, vyvolanou pestrostí geologického podloží, reliéfu, půd a klimatu. Na území města nalezneme zbytky dřinových doubrav panonské biogeografické provincie s teplomilnými druhy rostlin a živočichů i celou řadu rozmanitých lesních společenstev doubrav, dubohabřin, bučin i suťových lesů plošně převažující hercynské podprovincie biogeografické provincie, náležející do biogeografické provincie středoevropských listnatých a smíšených lesů. Díky blízkosti Karpat se zde vyskytuje i řada karpatských migrantů.

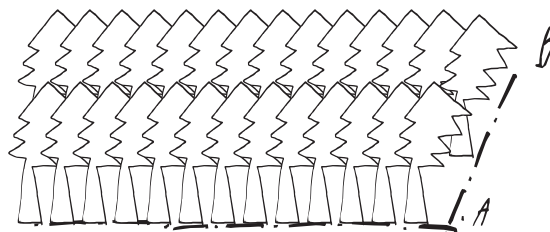
Pestrost lesních společenstev na území města Brna vystihuje výskyt takřka 20 skupin typů geobiocénů, jednotek, charakterizujících rozdíly živé přírody v závislosti na trvalých ekologických podmínkách. Na území města přitom nalezneme ukázky přírodních a přirozených lesů takřka všech skupin typů geobiocénů. Z hlediska biodiverzity jsou nejcennější pralesovité zbytky lesních porostů s přirozenou dřevinnou skladbou, charakteristickým složením podrostu, doupnými stromy a tlejícím dřevem padlých kmenů. Většina těchto zbytků je chráněna v síti maloplošných zvláště chráněných území.

Ve správním obvodu města ovšem převažují lesy, po staletí ovlivňované lesním hospodářstvím. I hospodářské lesy lze většinou označit za přírodě blízké, s dřevinnou skladbou odpovídající přirozené, pouze malá část hospodářských lesů patří k přírodě vzdáleným smrkovým a borovým monokulturám. Část současných lesů na území města byla v 19. století založena umělou obnovou na bývalých degradovaných extenzivních pastvi-

nách. Dosti často se jedná o akátové a borové porosty (včetně porostů borovice černé).

Pro obyvatele i návštěvníky města mají brněnské lesy nezastupitelný význam. Podmiňují svébytný ráz městské krajiny, neboť tvoří přírodní pozadí, zelené horizonty, obklopující městskou zástavbu. Blízkost lesů umožňuje každodenní pobyt ve zdravém přírodním prostředí, pobyt, který má pro obyvatele městské aglomerace zásadní psychosociální, rekreační a hygienický význam. Brněnská zástavba se lesním komplexem přiblížila tak, že vznikl jedinečný specifický typ sídelně-lesní krajiny, přizpůsobené vysoké návštěvnosti. Výtečným příkladem vhodného způsobu hospodaření v lesích jsou lesní porosty na území Masarykova lesa, Školního lesního podniku Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, navazující na severovýchodní část Brna. od 30. let 20. století jsou zde prováděny úpravy, směřující ke zlepšení možností rekreačního využití (zakládání a údržba sítě lesních cest, stezek a pěšin, zakládání rekreačních palouků s esteticky působivými výsadbami dřevin, úprava a udržování studánek), které přitom nenarušují hlavní produkční a mimoprodukční poslání lesů.

V územním plánu města Brna je třeba bezpodmínečně respektovat požadavek nenarušení všech lesních porostů na území města, včetně lesních okrajů. Nová zástavba a technická infrastruktura by měla být situována ve vzdálenosti nejméně 50 m od okraje lesa. „Ze zacházení s lesem lze souditi na svědomí společnosti“, napsal v roce 1932 úvodem spisku o lesích města Brna lesmistr Vavřínek Horáček. O padesát let později byla jižní část lesů Pohádky máje mezi Ostrovačicemi a Žebětínem zničena nevhodnou a nesmyslnou lokalizací hlučného autodromu. Doufejme, že současná společnost bude mít svědomí lepší, než normalizační kádry období „reálného socialismu“, které autodrom v Podkomorských lesích přes odpor veřejnosti prosadily a že nepřipustí žádné další narušení souvislosti krásných brněnských lesů.

3.2 PARKY, LESOPARKY A STROMOŘADÍ

Oldřich Bednář

Pod pojmem zeleň se rozumí soubor sadovnických prvků, buď přirozených, nebo uspořádaných podle zásad sadovnické estetiky do zpravidla vícefunkčních kompozic, které utvářejí nebo doplňují dané prostředí. Sadovnické prvky jsou živé - stromy, keře, květinové a travníkové plochy apod., neživými prvky je například voda a přírodní útvary, stavební objekty a umělecká díla. Součástí objektů zeleně jsou i přenosná nebo stabilní zařízení sloužící k užívání, údržbě a ochraně zeleně. Tolik definice.

Suchá definice však nepojme takové kategorie, jako je čas, *genius loci* nebo vzpomínky, které pomáhají vytvářet vztahy lidí k této složce prostředí a bývají jedním z hlavních aspektů v chápání jejího významu. V dnešní době, kdy zejména ve městech převládá manažerský přístup k řízení věcí veřejných, se však tyto kategorie dostávají do pozadí a hlavním kritériem při hodnocení významu zeleně se stává názor úzké profesní skupiny sadovnických odborníků. Toto pojetí se velmi často dostává do konfliktu s názory většiny obyvatel, nicméně tak jak postupně opadá zájem veřejnosti o politiku a věci veřejné, tak i tento postup slaví své úspěchy. Nedá se však jednoznačně říci, že se jedná o trend negativní, někdy skutečně dojde k nadčasovým realizacím nových objektů zeleně, ovšem v některých případech, kdy výběr projektanta neodpovídá významu dané lokality, se veřejnost dočká jen chudé náhrady za původní zeleň.

A tím se zpětně dostáváme k základním pojmům. Především je nutné si uvědomit, že rostliny a stromy obzvláště nejen podmínky okolního prostředí ovlivňují, ale jsou tímto prostředím samy zpětně ovlivňovány. Prostor velkých měst se pak vyznačuje zcela specifickými poměry, které výrazně formují stav a druhové složení vegetace, která je schopna tyto podmínky akceptovat. Mezi hlavní podmínky, které jsou významné pro růst zejména dřevin, patří:

// dostupnost vody v půdním prostoru (jak v prostoru, tak i v čase)

// dostatek půdního vzduchu (provzdušnění půdy)

// skladba půd, jejich pH a úroveň kontaminace půd

// klimatické poměry a úroveň znečištění vzduchu

Některé z těchto faktorů lze ovlivnit vhodnými opatřeními při realizaci zeleně, ale tím se nevyhneme skuteč-

nosti, že intenzita a především vzájemná kombinace nepříznivých faktorů, spolu s jejich kolísáním v čase, má zásadní význam pro přežití určitého taxonu na daném stanovišti. Jak je vidět, problematika vhodného navrhování zeleně, zejména ve velkých městech, je dosti složitá a multiplikační přístup je nezbytný. Čím má dřevina větší dlouhověkost, tím jsou podmínky vhodného návrhu a začlenění do okolního prostředí významnější. Jako příklad nám může posloužit třeba dub, buk, lípa a další dřeviny, jejichž životní prostor, který fyzicky zabírají, se v průběhu jejich života od výsadby zvětší víc než tisícnásobně! Přitom jsou v dospělosti schopny si vytvářet vlastní mikroklima, omezovat v růstu většinu okolních rostlin, ale i bourat stavební konstrukce nad zemí i pod zemí. A právě stromy a dřeviny vůbec jsou tím nejvýznamnějším z živých sadovnických prvků, vytvářejí na dlouhá desetiletí až století charakter zeleně v dané lokalitě a jsou součástí krajinné struktury. Mají také svoje nezastupitelné funkce:

// *biologická funkce* - vytváření přírodních refugií, posílení a stabilizace ekologických vazeb v krajinném segmentu, tvorba biotopů původním rostlinám a živočichům vytlačovaným z intenzivně exploatovaných ploch (člásky územního systému ekologické stability)

// *meliorační funkce* - zlepšování mikroklimatických a biologických poměrů, úprava vodního režimu, vyrovnání teplotních poměrů (zamokřené plochy, rekultivované skládky, větrolamy)

// *izolační funkce* - ochrana před výfukovými plyny, prachem, hlukem, optické bariéry (výsadby na okrajích zástavby, silnic, průmyslových areálů)

// *asanační funkce* - vylučování kyslíku, silic, fytoncidů, zlepšení hygienických poměrů ovzduší (filtrace, absorpce)

// *kulturní a estetická funkce* - uchování a zvýraznění kulturních památek, stupňování estetické kvality území, zvýraznění přirozeného charakteru (stromy u božích muk, kapliček, hřbitovy)

// *rekreační a naučná funkce* - zvýšení rekreačního potenciálu území, výchova k estetice, kultuře, ochraně přírody (hřiště, koupaliště, rekreační areály, naučné stezky, botanické zahrady)

// *produkční funkce* - ovoce, dřevo, sazenice (zahrádky, sady, aleje, příměstské lesy, školky dřevin)

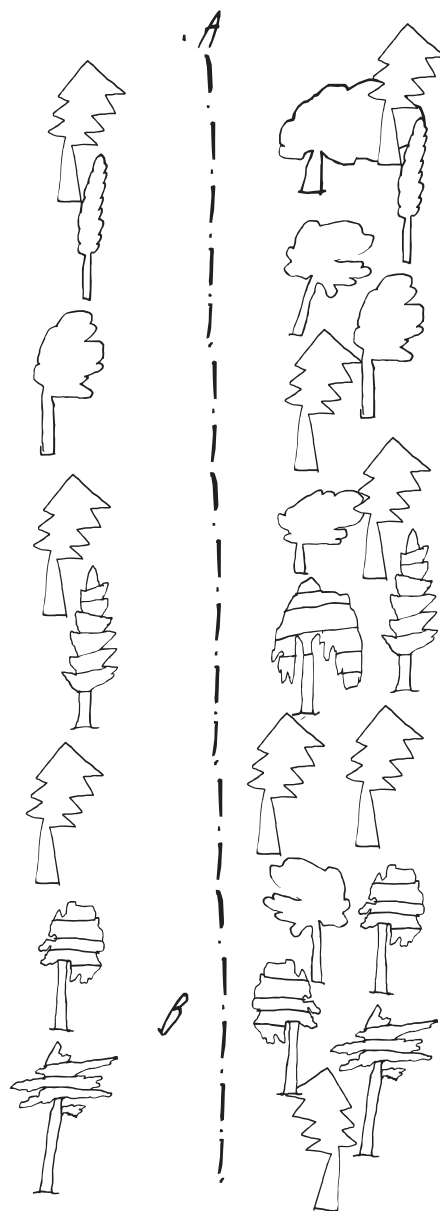
Z uvedeného jasně vyplývá, že zeleň je naprosto nepominutelnou součástí každého urbanizovaného prostoru a ve velkých městech to platí dvojnásob. Tvorba a plánování zeleně a zejména její začleňování do

územně plánovací dokumentace musí mít stejnou váhu jako tvorba a plánování staveb a komunikací. V územním plánu by mělo dojít k zakotvení ještě větší ochrany a míry nedotknutelnosti nejvýznamnějších celků zeleně ve městě, tak aby nedocházelo k neustálému ataku investorů, chápacích zeleně jen jako plochu vhodnou pro zástavbu. V definici zeleně (zejména té městské a rekreační) by měla vést jasná hranice mezi zelení a jejími organickými součástmi (stavbami zeleně dotvářejícími a doprovázejícími) a stavbami pro jiné účely - rekreační, sportovní, služby, komunikace, parkoviště apod. Současná úprava, kdy jsou například rekreační areály, hřiště a sportovní zázemí zahrnuté pod městskou, respektive rekreační zelení a v těchto plochách je možné umístit i stavby služeb a stravování, to vše bez určení jasné hranice, kdy je to ještě zelení a kdy už je to v podstatě zastavěné území, je nadále neúnosná. Měla by být stanovena hranice např. 5 % dané plochy jako limit pro umístění podobných zařízení a jakékoliv překročení by se mělo posuzovat jako zábor plochy zeleně pro stavbu se všemi důsledky a procedurami tento akt provádějícími.

Stává se totiž i to, že je zpracována urbanistická studie, která je podkladem pro změnu územně plánovací dokumentace, ve které je plocha deklarována jako zelení s navrhovanou funkcí např. golfového hřiště, které je na výkresech krásně zelené, takováto studie snadno projde schvalovacím procesem, ale ve skutečnosti se tím otevírá cesta i k umístění například rekreační nebo sportovní stavby, parkoviště, komunikace, restaurace a dalších doprovodných staveb naprosto měnících charakter území. A k takovéto změně pak již není nutné projít znovu celým schvalovacím procesem, ale vše se děje jen na místní úrovni v rámci stavebního řízení. Zde se otevírá široký prostor pro ovlivňování výsledné realizace mimo standardní veřejně kontrolovatelné schvalovací procesy a to by mělo být ve sjednocené Evropě již přežitkem. To vše a ještě mnoho dalšího ovlivňuje územní plán obce, který je schvalován v samostatné působnosti obce. Proces tvorby nového územního plánu by měl zahrnovat nejen ankety mezi občany, jak si představují daný úsek rozvoje města (doprava, bydlení, služby apod.), ale zprůhlednění mechanismů schvalování změn územně plánovací dokumentace a zejména seznámení veřejnosti s nimi, a implementaci prvků omezujících faktické změny územního plánu již jednou schváleného zmíněnými přežitými metodami. Územní plán, který projde při dodržení všech demokratických

zásad projednávání řádným schvalovacím procesem, by měl být na dané období v zásadě neměnný a současně by měl jasně deklarovat plochy tzv. „nedotknutelné“ pro jejich nenahraditelný význam, mezi které by zcela samozřejmě měl patřit i seznam nejvýznamnější zeleně.

Zelení, kterou dnes tvoříme, bude plně sloužit až našim potomkům a to bychom měli mít na paměti neustále.

4. ZAHRADY A ZEMĚDĚLSKÉ PLOCHY

4.1 ZAHRADY, SADY A ZAHRADKARSKÉ KOLONIE V URBANIZOVANÉ KRAJINĚ MĚSTA BRNA

Antonín Buček

Zahrady a sady jsou trvalými vegetačními formacemi s převahou dřevin, takže kromě významu produkčního mají v městské krajině významné stabilizační účinky. Podle starších údajů (1988) zaujímaly zahrady a sady 10,5 % plochy katastrálního území města Brna. Pro srovnání: lesy zaujímaly 28,1 % a louky a pastviny pouze 1,6 %. Význam zahrad a sadů v urbanizované krajině města Brna vyplývá tedy již z toho, že tvoří čtvrtinu plochy trvalých vegetačních formací. Převažují zahrádkářské kolonie s druhově pestrým sortimentem ovocných dřevin, často s významným podílem teplomilných druhů (meruňka, broskvoň, vzácně i mandloň), s jednotlivými okrasnými stromy a keři, obvykle introdukovaných druhů. Zahrádkářské kolonie, které byly původně zakládány především na okraji města, jsou v současné době často obklopeny souvislou městskou zástavbou.

Zahrádkářské kolonie se nesporně vyznačují neobvykle vysokou druhovou rozmanitostí rostlin i živočichů. Naprosto převládají pěstované druhy rostlin, proto je jejich význam z hlediska přirozeného fytogenofundu krajiny dosti malý. Výjimku tvoří některé části zahrádek, kde se zachovaly zbytky populací vzácných druhů travnatých pastvinných lad (např. koniklec velkokvětý v zahrádkách navazujících na PP Netopýrky). Zahrádky mají ovšem velmi důležitý význam z hlediska genofundu ovocných stromů, především ty, které mají charakter vysokokmenných sadů a kde jsou pěstovány tradiční odrůdy ovocných dřevin, které v současném velkovýrobním sadařství ustupují. Vzhledem k vysokému podílu stromů a keřů a druhovému bohatství pěstovaných i planě rostoucích rostlin nachází v zahrádkářských koloniích ekologickou niku řada druhů volně žijících živočichů, z obratlovců především ptáků, některých druhů plazů (např. ještěrka obecná) a obojživelníků (např. ropucha obecná). Existence zahrádek je také pravděpodobně podmínkou udržení i relativně bohaté městské populace ježka východního a také mnoha druhů bezobratlých, především hmyzu. Živočišné druhy nacházejí v zahrádkách nejen dobré potravní možnosti, ale i úkryt. Souhrnné údaje o významu zahrádek pro biodiverzitu chybí, i když by si tento zcela specifický biotop zasloužil

podrobný průzkum.

Zcela nesporný je také psychosociální (estetický, rekreační) význam zahrádek. Zahrady, sady a zahrádkářské kolonie plní v městském prostředí Brna některé funkce parků. Dávají každodenní možnost ke sblížení s přírodou, možnost stálého pozorování periodických a cyklických změn, od jara do zimy umožňují sledování neustálých proměn přírody a životních dějů. Svou pestrostí vytvářejí vhodný kontrast k unifikovanému jednotvárnému městskému prostředí. Psychosociální význam zahrádek pochopitelně vzrůstá s jejich průchodností, ale i areály zahrádkářských kolonií zcela pro veřejnost neprůchodné významně přispívají ke zvýšení pestrosti obrazu městské krajiny a příznivě ovlivňují krajinný ráz Brna.

Sociální význam zahrádkářských kolonií již v současné době zcela jistě převyšuje tradičně zahrádkáři zdůrazňovaný význam produkční. Péče o zahrádky poskytují vlastníkům či uživatelům, jejich rodinám a přátelům smysluplné naplnění volného času v relativně přirozeném prostředí bez typických urbánních stresů. Poskytuje jim v městském prostředí jedinečnou příležitost k tvořivé práci s přírodními prvky, dříve samozřejmou pro venkovskou populaci. Vzhledem ke stárnutí městské populace, zvyšování počtu důchodců a zvětšování množství „volného“ času bude sociální význam zahrádek v budoucnu pravděpodobně vzrůstat.

Zahrádky a zahrádkářské kolonie jsou na území města Brna velmi rozmanité. Proto není dosud zpracována ani jejich typologie z hlediska významu v městské krajině, která by umožnila v podrobném měřítku diferencovat na území města jednotlivé zahrádky a celé kolonie. Základním rozlišovacím znakem pro typologii zahrádek je velikost a charakter staveb na jejich území a poměr reálně zastavěné plochy k ploše rostlinného krytu.

Tradiční zahrádkářské kolonie charakterizují malé zahradní domky (přízemní obvykle dřevěné stavby s obvodem 4×4 m). Složení vegetačního krytu je velmi pestré, obvykle celou plochu zaujímají ovocné dřeviny s velmi různorodým sortimentem odrůd. Z ekologického hlediska nejcennější jsou vysokokmenné dřeviny, poskytující vhodnou potravní, hnízdní a úkrytovou ekologickou niku řadě druhů živočichů. Pod ovocnými stromy a keři

bývají kulturní a někdy i polokulturní travinná společenstva, případně jsou tyto plochy využívány jako polní záhony pro pěstování zeleniny či brambor. Takřka vždy je část plochy využita pro pěstování různorodého sortimentu okrasných keřů a bylin. V některých zahrádkách vznikly plošně malé, ale druhově velmi pestré a hodnotné květinové záhony a upravená alpina se skalničkami. Vysazována a pěstována je i řada druhů, které patří mezi druhy ohrožené podle Červeného seznamu flóry ČR (nejčastěji koniklec velkokvětý, bledule jarní, sněžěnka podsněžník, modřenec hroznatý). Ve vhodných podmínkách se některé z těchto druhů samovolně šíří a na zahrádce vznikají jejich malé životaschopné populace. Některé z takových zahrádkářských kolonií v Brně lze označit za historické struktury krajiny, tvořící nedílnou a cennou součást brněnského „genia loci“. Patří k nim například malá zahrádkářská kolonie v sousedství nemocnice na Červeném kopci. K historicko-kulturně cenným strukturám patří nesporně zahrada sloužící jako venkovní ateliér sochaři Janu Šimkovi ve svahu nad pisáreckou kotlínou.

Část lokalit v zahrádkářských koloniích má spíše charakter chatových osad. Stavby jsou obvykle rozlehlější, umožňující trvalejší pobyt. Dosti často jsou chaty a chatky doprovázeny dalšími objekty (garáže, přístřešky, kůlny, bazény, altány, houpáčky), plocha trvalé vegetace zahrad a sadů je zmenšena. Oproti tradičním zahrádkám je odlišné i složení vegetačního krytu. Větší zastoupení mívají okrasné dřeviny, především jehličnany (nejčastěji smrk pichlavý, jalovce, tuje a cypřišky), takřka nikdy nechybí nízké „sekačkové“ trávníky. Chatové zahrádky často zvolna anebo skokově přecházejí do následující kategorie zahrádek s objekty trvalého bydlení. Příkladem jsou např. zahrádkářské kolonie v okolí Žebětínského rybníka nebo v bystrckém údolí potoka Rakovce (Údolí oddechu).

Zahrádky a části zahrádkářských kolonií s objekty trvalého bydlení ztrácejí tradiční charakter a význam a stávají se součástí plíživou urbanizací vzniklé „sídelní kaše“. Plocha trvalých vegetačních formací je výrazně snížena, zastavěná plocha často převažuje nad plochou zahrad a sadů, zvyšuje se podíl okrasných dřevin a nízkých trávníků. Ekologická, psychosociální a sociální funkce těchto lokalit je podstatně snížena, v nejlepších případech se blíží významu vilových čtvrtí.

Velmi různorodou kategorií tvoří dlouhodobě nevyužívané zahrádky. Vyskytují se sporadicky ve většině

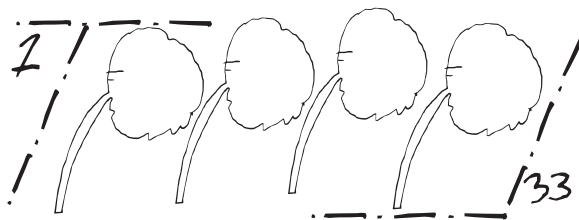
zahrádkářských kolonií. V některých dochází k rozvoji invazních neofytů, především zlatobýlu kanadského či zlatobýlu obrovského, v některých nacházíme různá stadia spontánní sekundární sukcese domácích planě rostoucích druhů rostlin. V blízkosti zdrojů diaspor v nich nastupují někdy i lesní dřeviny.

Další méně zastoupenou kategorií jsou sady a zahrady bez stavebních objektů, které se vyskytují obvykle v oblastech původního venkovského osídlení na okraji města a jejich zachování je cenné pro venkovský krajinný ráz.

Pro úplnost je třeba se zmínit o intenzivních sadech pěstovaných na černém úhoru. Jejich plocha na území města Brna není velká, ekologickým působením se blíží orné půdě.

Závěr

Plochu zahrad, sadů a zahrádkářských kolonií není možné v územním plánu automaticky považovat pouze za rezervu stavebních pozemků. Současné lokality je třeba diferencovat podle jejich stavu a významu v městské krajině. Z této diferenciací by měl vycházet návrh jejich budoucího využití. Některé tradiční zahrádkářské kolonie nesporně zaslouží trvalé zachování jako historické struktury krajiny, další je vhodné ponechat vzhledem k jejich ekologickému, psychosociálnímu a sociálnímu významu v současné městské krajině. Zahrádkářské kolonie v lokalitách navrhovaných skladebných součástí ÚSES, především regionálních biocenter (např. Žabovřeské louky), tvoří územní rezervu a vhodné východisko pro budoucí přeměnu na přírodě blízké vegetační formace. Část zahrádek v oblastech, kde je předpokládána zástavba, by měla být ponechána jako územní rezerva pro budoucí parky. Příklad Arboreta a botanické zahrady MZLU v Brně ukazuje, že přeměna zahrádek na parkové plochy je nejen možná, ale i velmi výhodná. Zcela jistě je účelné některé vhodné plochy zahrádek přeměnit na stavební pozemky. Přitom je ale třeba vyloučit možnost „plíživé urbanizace“ a vzniku zastavěných území bez odpovídající infrastruktury.

4.2 ZAHŘÁDKÁŘSKÉ KOLONIE - BRNĚNSKÝ FENOMÉN A ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ

Sandra Keyzlarová

Zahrádkářské kolonie mají v krajině města Brna velmi specifické postavení. Pro své rozšíření, vzhled, funkce, význam a téměř stoletou tradici v jejich využívání si bezpochybně zasluhují označení fenomén. Prvotně vznikaly lidskou potřebou přímého styku s přírodou, dnes jsou převážně brány jako objekty k využívání volného času a rekreace. Jejich vedlejším produktem a značnou výhodou jsou jejich funkce podporující ekologickou stabilitu životního prostředí velkoměsta.

Zahrádky a jejich kolonie s sebou nesou kus historie, kterou považují za důležité připomenout. Vznik současných zahrádkářských kolonií (dále jen ZK), které známe z našeho bezprostředního okolí, se datuje od 19. století. Předcházely jim tzv. rodinné zahrádky. Navrhoval je německý lékař dr. Schreber a do reálné podoby dovedl jeho zeť dr. Hauschild. Zahrádky viděli jako ideální sociální prostor, kde spolu tráví volný čas celé rodiny. Zároveň podporovaly vznik nových mezilidských vztahů v době urbanizace, tedy v době příchodu venkovského obyvatelstva do měst. Ve Velké Británii se naopak na přelomu 19. a 20. století začala projektovat zahradní města. Iniciátorem tohoto trendu byl E. Howard. Jeho myšlenky byly opravdu využity při plánování města Welwyn Garden City, které leží asi 40 km severozápadně od Londýna. Howard si představoval zahradní město jinak než Schreber zahrádkové osady. Schreberovi a Hauschildovi šlo hlavně o rodinu a výchovu, Howardovi o kvalitní životní prostředí města. ZK jsou však spojením obou principů. Proto jsou Schreber, Hauschild a Howard právem považováni za duchovní otce dnešního trendu zahrádkaření.

Sociální a ekologický význam ZK tedy vidíme již z jejich počátků. Během svého stoletého vývoje k nim přistupovaly či se opět vzdalovaly do pozadí další funkce. V období 19. století - 50. let 20. století převažovaly ekonomické funkce. ZK vytvářely lidem zdroj obživy nebo doplňkové stravy a staly se tak ve válečných dobách součástí subsistence economy (samozásobitelství).

V dobách urbanizace se více projevují funkce sociální - vytváření nových vztahů pro původně venkovské obyvatelstvo v dosud neznámém prostředí města. Navíc objekt v ZK poskytoval lidem alespoň malou náhražku za rurální krajinu kouskem obdělávatelného pozemku.

Později (období do 90. let 20. století) se funkce ZK modifikovaly spíše na sociálně-politické. Zahrádky se staly oblíbeným místem pro rekreaci a konkurovaly tak ostatním objektům individuální rekreace (chaty a chalupy). V zázemí města se tak objevila místa, která svým uživatelům dávala možnost seberealizace, vyjádřit relativně svobodně svou myšlenku, utéci ze stereotypu šedých ulic, cítit alespoň částečně svobodu.

Od 90. let 20. století do současnosti hraje stále větší roli ekologický význam ZK, protože jsou plnohodnotnou součástí sídelní zeleně. Po celou dobu se rovněž formovaly kulturní, krajinné i emocionální aspekty tohoto fenoménu. Zahrádkaření se zkrátka stalo (nejen) českou tradicí, součástí naší kultury i krajinného rázu. Zahrádkáři si často vypěstovali (nejen) velmi silný citový vztah k objektu a pro mnoho z nich, především v pokročilém důchodovém věku, je právě zahrádkaření již jediným smyslem života.

Ve výuce geografie na gymnaziální úrovni lze ZK využít v řadě tématických okruhů pro udávání příkladů (přírodní a společenské prostředí, životní prostředí - krajina, interakce příroda - společnost, atd.). Mají nejen teoretické, ale i praktické edukační účely - uskutečňování různých exkurzí a plánování projektů. Jedná se totiž o poměrně klidná a bezpečná místa, která jsou dopravně snadno dosažitelná. Žáci si mohou vyzkoušet práci v terénu, např. sociální interview, mapování, návrhy, měření, mentální mapy, spolupráce s úřady, apod.

Různé funkce a významy, různé způsoby ve využívání i rozmanitost samotného vzhledu a charakteru ZK se odráží v odlišných úhlech pohledů na ně. V současné době v Brně žije mnoho obyvatel s rozdílnými názory. Jinak se na ZK dívají, jinak je vnímají, jinak je potřebují, zkrátka je jinak hodnotí. Existuje pět hlavních postojů, pět hlavních způsobů pohledů (pozn.: rozděleno jen pro příklad: urbanisté, zahrádkáři, nezaujatí odborníci, nepřímí uživatelé a média). Prvním z nich tedy mohou být převážně urbanisté, ekonomové a další, kteří si uvědomují dynamiku města a jeho následné rozpínání do volné krajiny. I v Brně již několik let dochází k procesu suburbanizace, mezi jehož projevy řadíme i urban sprawl (sídelní kaši). Vznikají monofunkční vilové čtvrtě,

průmyslové zóny či obchodní centra. Proto je třeba vzít do úvahy nevyužívané plochy ve městě - opuštěné průmyslové plochy (brownfields), u kterých jsou však velmi vysoké náklady spojené s čištěním a přípravou pozemku na jiné využití. Po plochách brownfields jsou tu ještě zahrádkářské kolonie. V očích této skupiny jsou mnohé objekty opuštěny, cesty uzavřeny, užívání pozemku je omezeno vlastnickými vztahy, jsou jimi zaplaveny velmi lukrativní pozemky v centru města a navíc je Brno stejně přezahrádkované.

Vidí to tak i druhá skupina obyvatel, kam bychom mohli zařadit zahrádkáře, ekology a další, kteří podporují jakékoliv formy sídelní zeleně? Zahrádkáři léta obdělávali a zvelebovali pozemky, které byly v minulosti nevyužívané nebo případně i jinak nevyužitelné. Díky nim mají možnost v podstatě denně utéci ze šedého, stereotypního města. Sociální prostor, který díky ZK vzniká, poskytuje možnosti ke komunikaci, vytváření kontaktů, vzniku nových komunit. Stejně tak se stává místem pro rekreaci, regeneraci sil, relaxaci. K těmto místům pak pochopitelně vznikají silné citové vazby. Zároveň řešíme i otázku dnešního smyslu slova luxus. Tato skupina lidí může za luxus považovat: „Sám jsem si vypěstoval, sám jsem si postavil.“

Čím jsou zahrádkářské kolonie očima nezaopatřených odborníků? Tvoří přechod od krajiny městské do krajiny volné (popř. zemědělské, atd). V mnoha případech se stávají nárazníkovým pásmem mezi městem a okolím nebo lemují rušné komunikace. Poskytují místo pro rodinnou rekreaci. ZK se dají označit jako multifunkční. Mají srovnatelný ekologický význam jako jiné druhy sídelní zeleně. Mezi další, neméně důležité, patří funkce sociální, politické, ekonomické a také edukační (viz výše).

Nezapomínejme ani na uživatele nepřímé. Jsou to lidé, kteří se rádi v ZK procházejí, chtějí se nadýchat alespoň relativně čistého a čerstvého vzduchu a mít trochu klidu od ruchu velkoměsta. Láká je jejich dostupnost i bezpečná vzdálenost. Podmínkou je však již výše zmiňovaná přístupnost.

Přidáme-li ještě pohled některých médií a jejich mnohdy neopatrný způsob filtrování informací o problematice ZK v Brně, může být analýza úhlu pohledu hlavních aktérů považována za kompletní.

Zahrádkářství, jako každá činnost člověka v krajině, s sebou přináší jistá rizika a hrozby. Neopatrné užívání objektu v ZK může způsobit problémy například nad-

měrným hnojením, pro životní prostředí není pochopitelně optimální jakékoliv plýtvání surovinami. Neuvážené zacházení s odpady a následné znečišťování půd a ovzduší je kapitolou samou pro sebe. Jedná se však o rizika minimální ve srovnání se zástavbou zelených ploch ve městě.

Do další skupiny rizik patří ztráta zájmu o zahrádkářství a opuštění objektů (stárnutí uživatelů nebo nezájem majitelů, kteří drží pozemek ze spekulativních důvodů). Způsobuje chátrání pozemku, vzniká nová divočina, která často slouží jako úkryt a útočiště nekalých žvlů (např. bezdomovci, zloději, apod.). Objekty i celé ZK pak ztrácí smysl i účel. Svůj environmentální význam a funkce zcela nebo z velké části pozbudou přeměnou objektů individuální rekreace na objekty trvalého bydlení, dílny, apod.

Jestliže dojde k rušení ZK, měly by být nahrazeny alespoň přibližně environmentálně ekvivalentními plochami. Ztráta jakéhokoliv druhu sídelní zeleně ve městě nese samozřejmě zvyšování environmentálních rizik. Přemění-li se tedy plochy ZK, mělo by být v první řadě uvažováno o jiném typu zeleně. V případě výstavby objektů trvalého bydlení by mohlo přicházet do úvahy ekologické bydlení, nejlépe s domy obklopenými zelení, řekněme „zelené ostrovní město“ ve městě.

Vztah zahrádkářů k vlastním i pronajatým objektům pochopí člověk až v terénu. Vypozorujeme u nich jistou formu závislosti a fixace na objekt. Pro nejstarší generace může být zahrada jedinou radostí a způsobem sebe-realizace. Střední generace má k majetku, tedy i ke své zahrádce, rovněž specifický vztah. Češi totiž nejsou ve srovnání se západními státy flexibilní. Stěhují se zřídka a většinou nemají rádi změnu. Jsem také přesvědčena, že často dávají přednost svým dlouholetým zvykům před aktuálními nabídkami a možnostmi. Nejmladší generace se, podle mého názoru, méně váže na majetek a je mnohem pružnější. Proto by jim více vyhovovaly ZK 3. generace, což jsou podle návrhů vnořená multifunkční centra do původních ZK. Nevyžadují jejich pravidelnou přítomnost ani péči. Naopak poskytují místo k přátelským a rodinným setkáním, k relaxaci a regeneraci duševních sil. Navíc nijak výrazně neomezují majitele ostatních zahrádek, kteří se zahrádkářství vzdát nechťejí. Opuštěné objekty by přeměnou na 3. generaci znovu získaly význam a příslušné funkce a nemuselo by se tolik přemýšlet o kompletních transformacích a rušení některých ZK, kde o zahrádkářství zájem existuje.

4.3 ZEMĚDĚLSKÉ PLOCHY V MĚSTĚ BRNĚ

Igor Kyselka

Úvod

Brno, jak známo, leží na rozhraní dvou krajinných typů. Zatímco ze severu a západu zasahují až do města lesnaté kopce Brněnského masivu a ze severovýchodu planiny Moravského krasu, na jih a východ se rozkládají úrodné roviny Dyjsko-svrateckého úvalu a Vyškovské brázdy. Byla to území již od neolitu zemědělsky obdělávaná, o čemž svědčí četné archeologické nálezy přímo na území města Brna. Vysoká bonita těchto půd si vynutila jejich velmi přísnou ochranu, takže zejména od sedmdesátých let dvacátého století, kdy nastoupily velmi tvrdé zákony na ochranu zemědělského půdního fondu, byla zástavba v nivě na jižním okraji města prakticky tabu. Mnozí si vzpomenu, že až do začátku devadesátých let běžně rostly hlávky zelí a jiné zemědělském plodiny (hlavně zelenina) na pozemcích známých dnes jako tzv. Jižní centrum pod hlavním nádražím, tedy prakticky až těsně při okraji historického jádra města.

Zemědělské plochy tvoří v naší republice přes 55 % veškerého území, a přestože zvláště o plochách orné půdy mluvíme často jako o monokulturních chemicky udržovaných stepích, které podléhají erozi a způsobují následně znečištění vodních toků, musíme si přiznat, že typická česká a moravská krajina spočívá ve střídání polí, luk, lesů, rybníků a vesnic, a že přes dlouhodobý celoevropský útlum zemědělství si zkrátka bez těchto ploch naši zemi nedovedeme a hlavně ani nechceme vůbec představit.

Stávající stav

Začněme malou statistikou. Zemědělská půda, tedy chmelnice, vinice, ovocné sady, zahrady a travní porosty zaujímají v Brně 81,1 km², tedy 35,2 % z jeho celkové plochy. I když 67 % této výměry představuje půda orná, pořád ještě zbylá zemědělská (tedy nezastavěná) půda zaujímá větší prostor než plochy zastavěné, které v městě představují pouhých 9,2 %, což je téměř stejně jako zahrady. Kupodivu, obě další naše velkoměsta Praha a Ostrava jsou na tom vzájemným poměrem

ploch velmi podobně. Jedinečnost Brna tkví pouze v tom, že zatímco v Praze a Ostravě představují lesy přibližně 10 % výměry města, u nás je to unikátních 27,7 %. A to přesto, že město se rozrostlo za posledních 15 let více než kdykoliv jindy. Až potud tedy na tom zdánlivě nejsme tak špatně.

Je v tom však jeden háček. Více než 25 % zemědělských ploch tvoří zahrady, tedy ty u rodinných domů či zahrádkové osady, které však jsou přístupné pouze svým majitelům. Takže i když statisticky taková nová čtvrt rodinných domů zabírá zastavěnými plochami docela málo místa, díky zahradám je to např. v Útěchově prakticky veškerá volná plocha mimo les. Vezmeme-li v úvahu, že tato zástavba stejně jako zahrádkové osady často dosti komplikují průchodnost územím, dojdeme k závěru, že té opravdu „volné zemědělsko-lesní krajiny“ vlastně zase tolik nezbyvá.

Navíc stále častěji vidíme, že půda ještě nedávno obdělávaná leží ladem, protože developéři, kteří tyto plochy spekulantsky skupili za účelem zástavby, raději hned vypoví zemědělského nájemce, byť se výstavba ještě po několik let nerealizuje. Výsledkem je, že ona pestrá a harmonická skladba polí, luk, lesů, vod a vesnic se z okrajů Brna někde pomalu a někde rychleji vytrácí.

Možnosti územního plánu

Ochrana zemědělského půdního fondu před nezemědělským využitím, zejména prvních dvou z celkem pěti tříd ochrany (rozuměj bonity), vyplývá ze zákona. Jenže tyto plochy se nacházejí zejména na krajinářsky méně hodnotném jižním okraji Brna, zatímco zbytky původní pestré zemědělsko-lesní krajiny se nacházejí spíše na opačných koncích, kde půda oněch limitních kvalit nedosahuje. Může tomu nějak pomoci územní plán? Územní plán musí ve své analytické části jednoznačně definovat ty části zemědělské a ostatní půdy, které je nutno zachovat nezastavěné ne kvůli zemědělské půdě, ale kvůli volnému prostoru, zeleným horizontům a krajinnému rázu vůbec. Tedy ne přednostně pro účely pěstování zemědělských plodin, ale s ohledem na to, že toto území tvoří příměstskou krajinu, jejíž funkce je přednostně biologicko-ekologická, estetická a rekreační. Takové prostory lze více či méně najít v každé městské části. Ne všude sice směřují stejně intenzivně kroky pěších nebo cykloturistů, všude ale mají obyvatelé nárok na krátkodobý každodenní pobyt v hodnotném

přírodním prostředí. Krajina navazující na současné i plánované obytné soubory má být v rámci možností pestrá a prostupná. Pokusme se alespoň ve stručnosti jmenovat takové nejčinnější nelesní krajinné prostory brněnských okrajů:

// pole a louky severně od Jehnic a Ořešína

// členité území mezi Soběšicemi, Obřany a Bílovicemi, včetně Hradiska

// kopaniny, Staré Zámky, Kostelíček a Čtvrtě u Líšně

// Stránská skála a okolí dráhy Karolinky na rozhraní k.ú. Líšně a Slatiny

// Medlánecké kopce a letiště a Netopýrky mezi Komínem, Medlánkami, Kníničkami a Bystrčí

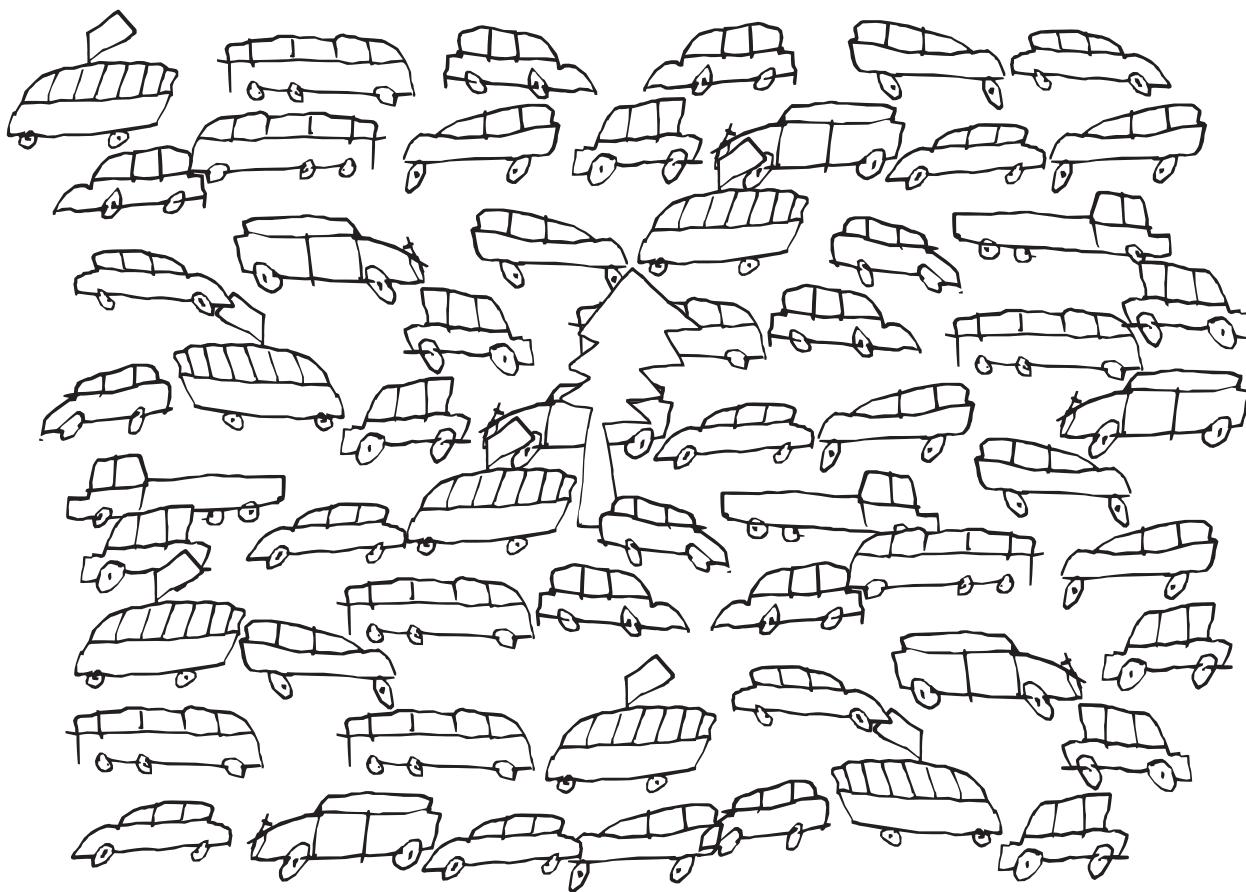
// polně luční krajina mezi Bystrčí, Žebětínem a Bosonohami

// Holásecká jezera s okolím

Jmenovaná místa slouží nebo dobře sloužit mohou různým formám turistiky, vedle zemědělské půdy mají poměrně slušný podíl nelesní krajinné (rozptýlené) zeleně, jsou poměrně průchodná, stavbami zatím málo narušená.

A nemělo by zůstat pouze u územní ochrany těchto ploch před zástavbou a jejich krajinného rázu. Podle nového stavebního zákona, který má začít platit od roku 2007, by měly být v návaznosti na územní plán pořizovány i regulační plány pro dílčí území a mj. také pro nezastavěná území (tedy „volnou krajinu“), které by měly podrobněji vymezit i další funkci a podobu těchto území, tedy např. podíl a charakter rozptýlené zeleně v něm, vybavení pro turistiku, tedy stezky, vyhlídkové body, informační tabule apod.

Věřme tedy tomu a napomáhejme tomu naší aktivní účastí v připomínkových řízeních k současnému územnímu plánu, ale také k případným dalším záměrům, které by v rámci různých změn mohly krajinný ráz těchto již nemnohých zachovaných zemědělsko-lesních krajin ohrozit, aby k tomu nedošlo. Aby, až se za nějakých 15-20 let bude pořizovat již třetí popřevratový územní plán města Brna, byla příměstská krajina stejná nebo lépe ještě hezčí a zdravější nežli dnes.

5. VODA V BRNĚ

5.1 PROJEKT ZELENÁ DÁLNIČE

Václav Čermák

Projekt Zelená dálnice - Zpřírodnění a zapojení Svatky a Svitavy do urbanistické struktury Brna, obnova krajinného rázu údolní nivy řeky Svatky a její využití pro volnočasové aktivity v Brně a v úseku mezi Brnem a lednicko-valtickým areálem

Východiska projektu

Projekt je inspirován dvěma významnými historickými počiny na území jižní Moravy, které svým významem přesáhly hranice kraje a patří k největším hodnotám evropské kultury. První inspirací projektu je brněnská okružní třída představující jedinečné, důmyslné řešení řady vzájemně propojených veřejných funkcí města, prozíravě reagující na osvícenské téma veřejného blaha. Druhým pramenem je lichtenštejnská realizace lednicko-valtického areálu, v němž se podařilo spojit hospodářské využívání krajiny s přírodou a krásou v jeden harmonický celek. Projekt rovněž reaguje na současné sílící potřeby člověka žít v harmonii s přírodou a trávit v ní svůj volný čas.

Ekologické funkce Svatky a Svitavy

Řeky Svatka a Svitava jsou od dávné minulosti rozhodujícím krajinnotvorným fenoménem brněnské aglomerace. Jejich původní lužní krajina je charakteristická svými lužními lesy, meandrujícími řekami, rozdvojováním koryt řek, slepými rameny, břehovým a doprovodným porostem, vlhkými loukami, mokřady. Všechny tyto prvky byly vzájemně propojeny vodním režimem energo-materiálové i biologicky. Řeky jsou v nivě určující složkou luhu. V přírodním stavu vytvářejí pestré staništní podmínky pro výskyt rozmanitých druhů rostlin i živočichů. Úpravami koryt v 19. a 20. století, jejich napřímením, se potlačily ekologické funkce řek v údolní nivě. Z tohoto důvodu je nezbytná jejich revitalizace a obnova luhu i v intravilánu města aspoň v nezbytné míře.

Urbanistické funkce Svatky a Svitavy

Přírodní charakter řek se vytratil po jejich regulacích zahájených v polovině 19. stol. Jejich využívání se eliminovalo na převádění vody. Upravené koryto nyní vytváří bariéru oddělující části města. Proto zapojení řek do urbanistické struktury města a obnova krajinného rázu

nivy pod městem představuje obnovení městotvorných i krajinářských funkcí řek, zvýšení jejich rekreačního a sportovního potenciálu.

Návrh urbanistické kostry zelených ploch

Vůdčí myšlenkou projektu je propojení brněnské okružní třídy a lednicko-valtického areálu velkoryse koncipovaným pásem veřejných ploch přírodního charakteru, situovaných v údolích řek Svitavy, Svatky a Dyje, podél Svatky k Brněnské přehradě a podél řeky Svitavy k Obřanům. S brněnskou okružní třídou budou Svatka i Svitava propojeny pásem zeleně situovaným podél železničního tělesa k hlavnímu nádraží.

Návrh koncepce řešení

Zapojení řek do urbanistické struktury Brna a sídel pod Brnem je třeba chápat jako obnovení podélného i příčného říčního a nivního kontinua jak z hlediska urbanistického, tak z hlediska ekologického.

Podélné kontinuum

Koncepce luhu vychází z potřeby zachování a obnovy přírodních říčních a nivních procesů. Pod Brnem a na jižním okraji města se více zaměřuje na rozvoj přírodního prostředí, čím blíže k centru, tím více na rozvoj obytných funkcí. Luh tak přechází z přírodě blízké podoby lužních lesů a luk pod městem, přes formu lesoparků až krajinářských parků, po městské nábřeží.

Základem kompozice luhu, jeho záplavového území, budou vodní plochy (vodní toky, rybníky a jezírka) s břehovým a doprovodným porostem, lužní lesy, remízky, aleje stromů, louky, pastviny a parky. Prostorovým uspořádáním vodních ploch a zeleně se vytvoří romantický rámeček pro vedení turistických cest, cyklistických a jezdeckých stezek (zelená dálnice). Řeka nebo její umělá ramena budou splavná pro malou turistickou plavbu přes Brno až k vodní nádrži Nové Mlýny. Takto se Brno propojí s klášterem v Rajhradě, zámkem v Židlochovicích, s rázovitou jižní Moravou, s vinicemi, s rozlehlou vodní plochou nádrže Nové Mlýny, s Biosférickou rezervací Pálava a s lednicko-valtickým areálem.

Říční kontinuum, které bylo přerušeno několika jezy a jednotvárnou regulací, se obnoví vytvořením podmínek pro vznik štěrkových lavic a ostrůvků, pro střídání peřejek s tůněmi a odstraněním bariér migrace vodních živočichů, které vytvářejí jezy.

Příčné kontinuum

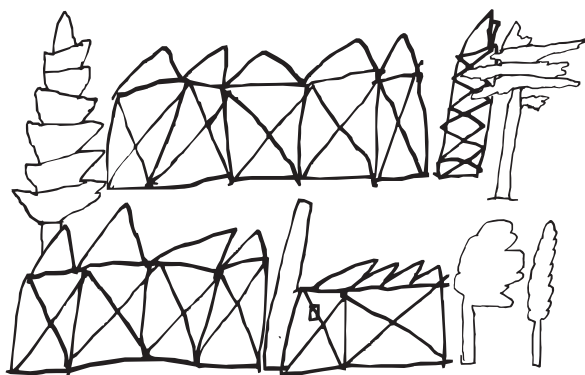
Zapojení řek do urbanistické struktury území spočívá ve vytváření vzájemných příčných vazeb řeky, poříční zóny a zastavěného území tak, aby řeka a poříční zóna tvořily zelenou páteř města navazující na luh pod městem, a také aby se části po obou březích řek, včetně veřejných prostorů a městských aktivit, kontinuálně propojily v jeden urbanizovaný prostor. Na rozdíl od dřívějších územních dokumentací, podle této koncepce přebírají řeky a poříční zóny dominantnější roli. Nivní charakter by se měl promítnout do okolního zastavěného území, do charakteru sídlišť a průmyslových areálů a propojením doprovodných porostů řek se zelení zástavby.

Modelací terénu, mírnými sklony ochranných valů odsazených od koryta, snížením úrovně břehových hran, zmenšením sklonů svahů kynety se řeka pohledově otevře městu a krajině, funkčně se propojí s okolními plochami. Výrazové vlastnosti poříční zóny posílí členění břehové linie, zpřístupnění břehů, paralelní ramena řeky s hladinou vody nízko pod terénem, ostrůvky, zvýšení vodních zrcadel, promenáda na nábřeží.

Příčné, litorální kontinuum řeky je možné zajistit vytvořením pestrých stanovištních podmínek (členění břehu, místní zmírnění sklonu svahů, snížení bermy).

Očekávané přínosy projektu

Brněnskému regionu tento projekt přinese neobvyklou atraktivitu a zvýšení turistického ruchu, Brnu podmínky pro kvalitní rozvoj jižní části města a vzkříšení posvitavské průmyslové zóny. Revitalizovaná řeka a poříční zóna poskytne významné sportovní zázemí městským částem posvrateckého a posvitavského koridoru, brněnskému výstavišti, studijnímu kampusu Masarykovy univerzity v Bohunicích. Očekávaným přínosem projektu bude rozvoj společenského a spolkového života města.

5.2 BRNĚNSKÉ STUDÁNKY

Kristýna Kubová, Rudolf Pecháček

Hustá, soustředěná městská zástavba Brna vytváří silně antropogenní životní prostředí s mnoha stresovými a depresivními vlivy pro obyvatele. V důsledku toho se člověk nevědomky často uchyluje do lesního a krajinného prostředí, které na něj působí převážně relaxačním a uklidňujícím dojmem. Brno je jedno z mála urbanizovaných měst, které tímto prostředím disponuje v relativně krátké vzdálenosti, na rozdíl od mnoha ostatních, byť menších měst. Lesní či krajinné prostředí, vyskytující se převážně od západu (PP Podkomorské lesy), přes sever (CHKO Moravský kras) po východ (Drahanská vrchovina), lidé vyhledávají z mnoha důvodů. Mohou jimi být turistické výlety a vycházky, zájem o flóru a faunu, sport, fotografování či např. přemítání a trávení času nad zurčící vodou ze studánek a pramenů. Tyto památky nás vybízejí k zastavení a přemýšlení, vypráví příběhy, pověsti a báje, nutí nás k přemýšlení o víře a životě našich předků, o radostech a bolestech, které prožívali.

Přestože to na první pohled tak nevypadá, mají studánky a prameny nejen v naší, ale i evropské, asijské a arabské kultuře důležitý historický význam a dnes, převážně u nás, i krajinnotvorný význam. Již na samém prahu lidské kultury upoutávaly tyto přírodní jevy zájem pravěkého člověka. Úcta a posvátnost k pramenům a vodě samé přetrvávala po mnohá staletí, objevila se jak v řecké mytologii, tak v římském stavitelství a později křesťanství (křtění vodou), v tradicích muslimských zemí, kde voda je matérií všeho, či respektu a uznání v zemích Číny, Indie a Japonska, kde voda přináší lidstvu životní sílu, vitalitu a čistotu.

Naši předkové již odpradáвна jednoduchými postupy podchycovali prameny a vytvářeli primitivní skruže a přiváděli tak vodu do mělkých jam, zjednodušených studánek. Soustředění pramene do jednoho místa a jeho úprava do podoby studánky bylo prováděno jednak proto, aby byla voda dostupná a soustředný pramen se lépe udržoval čistý, a jednak také pro soustředění vod na malou plochu a odvodnění mokřáků či jiných pozemků. V průběhu času své techniky vylepšovali a v místech, kde vyvěrala voda s nápadnými chutěmi a barvami (přítomnost plynů, např. oxidu uhličitého nebo sirovodíku), vznikala díla honosná, okázalá a pompézní (dnešní lázně).

Avšak i drobné lesní prameny, „obyčejné“ svým mine-

ralogickým složením, tvoří v naší krajině jednu z významných a nenahraditelných složek koloběhu podzemní vody, udávají charakteristický ráz krajiny, zvláště v území, kde znamenají počátek vodního toku. Prameny plní významnou funkci ve stabilitě ekosystémů, v koloběhu živin, v utváření mikroklimatu a mokřadní flóry, v obohacování zásob podzemní vody, vytváří prostředí pro specifické druhy podzemní fauny, jako jsou krenobiontní druhy živočichů, či zástupci studenomilné fauny, žijící pouze v pramenech

Prameny se jako místa odtoku podzemní a podpovrchové vody významně podílí na snižování povrchového odtoku, erozních procesů a s tím spojených problémů se zanášením toků v nižších částech povodí. V neposlední řadě jsou důležitým zdrojem vody pro lesní zvěř a ptáky.

Uživatelé brněnské vody z veřejných vodovodů, napájených vrty z Březové nad Svitavou (obsah dusičnanů až cca 30 mg/l) a přehradou Vír (obsah dusičnanů až cca 15 mg/l), jsou často nespokojeni ne až tak s kvalitou (voda musí splňovat normu pro pitnou vodu) jako se sensorickými vlastnostmi vody. Proto se vrací k tradičnímu zásobování pitnou vodou, ať již z vlastních zdrojů (studní) či využívaje alternativních zdrojů, jako jsou veřejnosti přístupné artézské vrty či studánky a prameny. Tyto hygienicky nezajištěné zdroje vody však mnohde nesplňují ani minimum parametrů, daných vyhláškou č. 252/2004 Sb. ve znění vyhlášky č. 187/2005 Sb., kterou se stanoví hygienické požadavky na pitnou a teplou vodu a četnost a rozsah kontroly pitné vody či parametry dané Českou státní normou pro pitnou vodu ČSN 75 7111. Proto je vhodné aby si dotýčný zájemce o daný zdroj vody předem zjistil veškeré informace, týkající se především kvality nabízené vody.

Obsáhlou databází o rozborech vody z lokálních místních zdrojů vody disponuje Český svaz ochránců přírody, regionální sdružení v Brně (dále ČSOP v Brně), který se tematikou sledování kvality vody v okolí Brna začal zabývat již od roku 1990. Základem iniciativy týkající se měření a zaznamenávání chemických a hydrobiologických výsledků z rozborů byl rostoucí zájem brněnských obyvatel o „čistý“ doušek vody pro kojence a čajové či kávové labužníky. Od roku 1999 začaly probíhat několikrát ročně vycházky za studánkami v okolí Brna, které pořádá ČSOP v Brně a jehož program (kalendář akcí) lze nalézt na webových stránkách svazu (www.veronica.cz). Provázejí je odborní lektoři RNDr. Olga Skácelová, provádějící biologický rozbor vody a pan Rudolf Pecháček,

zajišťující chemický rozbor vody. Pro zájemce o podrobnější údaje, týkající se problematiky analýzy pramenné vody, existuje portál studánkové poradny (<http://studanky.uffs.net/index.htm>,

popřípadě rudolf.pechacek@centrum.cz), kde lze pokládat své dotazy či je-li zájem o osobní kontakt, každé pondělí odpoledne funguje studánková poradna na Panské 9.

Rozbory nezajištěných vodních zdrojů provádějí i mnohé další organizace (Krajská hygienická stanice, Geotest Brno, ČHMÚ, Lesy ČR, VÚV TGM, Povodí Moravy aj.), avšak tyto údaje nejsou veřejné a neposkytují se zdarma.

V okolí města Brna se díky nedalekému přírodě blízkému prostředí nachází významný počet studánek i pramenů. Nejvíce ceněné byly tyto drobné vodní zdroje v době, kdy lidé pracovali celé dny venku na polích a lesích a jiné možnosti osvěžení neexistovaly. V současnosti je většina studánek zanedbaných, pomalu zarůstajících a s pozvolna se snižující jakostí vody. Zájem o studánky ustal téměř po druhé světové válce a to díky narůstající hustotě obyvatel a využívání zásobování pomocí vodovodního systému.

Znečištění studánek a jejich opomíjení souvisí jednak s rozrůstající se urbanizací města, kdy lidé hnojením, obděláváním pozemků, nedostatečným zajištěním žump, septiků, kanalizací a hnojůvek proti průsaku a zřizováním černých skládek ovlivňují obsah mikrobů, dusičnanů, dusitanů a fosforečnanů ve vodě. Znečištění studánek souvisí také s údržbou silnic a solením v zimním období, kdy se zvyšuje obsah chloridů a síranů jak v podzemní, tak v povrchové vodě. Se sníženou kvalitou pramenné vody, jež se vykáže jen po určité době, může souviset např. znečištění blízkého okolí studánky (po zimním období může dojít k ucpaní odtokové trubky, či znečištění jímací skruže odpadem), čemuž lze zabránit každoročním jarním úklidem. Tuto činnost lze spojit se slavnostmi vítání jara, což je zvyk pohanského původu, který se leckde uchoval dodnes a v posledních letech se na mnoha místech obnovuje (např. v Pozořicích realizuje ČSOP Pozořice každé jaro tzv. Otvírání studánek). Čemu však nelze předejít či jakkoli zabránit je např. činnost lesních pracovníků provádějící obnovy lesních porostů či jiné hospodářské zásahy přímo v pramenném území studánky a ovlivňující tak vyváženost chemických vlastností podzemní vody.

Bohužel sami lidé si tak znečišťují náhradní zdroje pitné vody ve svém blízkém okolí a ztrátu si uvědomují

až příliš pozdě, jelikož proces čištění podzemní vody je neúměrně pomalejší, jak u povrchové vody, díky deficitu oxidačních procesů ve vodním prostředí pod zemským povrchem.

Třebaže se v okolí města Brna nachází téměř 200 studánek a pramenů, jen málo z nich nabízí vodu čistou jak po chemické, tak především po mikrobiální stránce. Nej kvalitnějšími zdroji pitné vody nejsou studánky ani prameny, ale artézské vrty hluboké 60 - 200 m, zasahující převážně do šterkopískových teras nacházejících se pod městem. Veřejně přístupné vrty s kvalitní vodou lze nalézt v Mariánském údolí, kde se nachází 2 vrty, z nichž jeden lze nalézt cca. 500 m od autobusové zastávky u tribuny na louce a druhý cca. 3 km dále za Muchovou boudou u mostu přes potok Říčku. Kvalita vody v obou vrtech vykazuje dobré výsledky (stálý nízký obsah dusičnanů), přičemž je vhodné vody z obou vrtů míchat s vodou z vodovodu v poměru 1:1 a to za dosažení optimálního chemického složení s pozitivním účinkem hydrouhlíčanů. Důvodem je v případě prvního vrtu alkalita vody s pH přesahující hodnotu 8 a v případě druhého vrtu vyšší obsah Fe.

V katastru obce Černovice lze nalézt 200 m hluboký zpřístupněný vrt na ulici Mírová a v Brněnských Ivanovicích přes zimu uzavřené dva artézské vrty, z nichž jeden se nachází cca. 30 m od silnice z Brněnských Ivanovic do Černovic, mezi dálničním náspem a zahrádkářskou kolonií, a druhý (vrt Balbín) za dálnicí na hranici PR Černovický hájek. Voda v obou vrtech vykazuje výborné vlastnosti (obsah dusičnanů nižší jak 1mg/l, nezávadnost po mikrobiální stránce) a to i přestože má zvýšený obsah Fe a tím i zhoršenou chuť. Za malý poplatek si lze nechat naředit vodu z vrtu Balbín přímo na místě a získat tak kvalitní, čerstvou a chuťově žádanou pitnou vodu.

V neposlední řadě lze zmínit veřejně přístupný vrt v obci Ochoz, který nabízí v současnosti nej kvalitnější podzemní pitnou vodu v okolí Brna.

Za hodnotné zdroje vody v pramenech a studánkách lze označit pramen Pavlína u Olšovce v Rakoveckém údolí, studánku Pod Novým hradem, studánku Žalmanovu u Pozořic, Tři studýnky u Vítovic, studánku Bažantí, Slučí a Ptačí svatyně v Adamově, Janáčkovu studánku v Bílovicích n. Svitavou, přičemž výjimečně v letním období je zde možný výskyt mezofilních a psychrofilních bakterií, studánku u Svinošic pod Spálenou skálou, Musilovu studánku v Blansku, studánku Míru u Lelekovic a u Hostěnic studánku Parašutistickou.

Za povědomé a zároveň nekvalitní lze označit studánku Tomečkovu a Doležalovu mezi Útěchovem a Soběšicemi, studánku Hubertovu u Vranova pod rozcestím U Jelínka, Maria pramen u Vranova, studánku U Anenského mlýna a de facto všechny studánky v údolí Bobravy.

Informace ohledně zmíněných studánek a jejich lokalizace lze najít jednak ve 12 tištěných mapových brožurkách vydaných regionálním sdružením ČSOP v Brně a jednak na regionálních webových odkazech jednotlivých obcí a měst.

Závěrem lze poznamenat, že pouze necelá čtvrtina z bezmála 200 studánek v okolí Brna lze označit za nezávadnou vodu, přičemž se vlastnosti vody nemusí blížit optimálnímu složení. Téměř většina studánek a pramenů nevyhovuje z hlediska mikrobiálního složení, část je nedostatečně podchycená a zbytek nevyhovujících po stránce chemického složení. Přesto je dobré studánky nezanedbávat a věnovat jim alespoň tu trochu času a péče, tak aby z naší krajiny nevymizely a my tak ztratili část naší historie a paměti krajiny.

6. DALŠÍ VYBRANÉ ASPEKTY OCHRANY A TVORBY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

6.1 CYKLISTICKÁ DOPRAVA

Kladný vliv cyklistické dopravy na život všech obyvatel města je všeobecně znám. Neznečišťuje ovzduší, nepůsobí hluk, zabírá málo prostoru. Náklady na výstavbu cyklistických komunikací i jejich údržbu jsou nesrovnatelně nižší než u jiných druhů dopravy. Pozitivní vliv jízdy na kole na lidské zdraví je uznáván i oficiálními lékařskými kruhy, pokud ovšem cyklistům nehrozí zranění v důsledku dopravních nehod.

K odstranění rizika nehod a pro vytvoření podmínek k rozvoji cyklistické dopravy je nutné vytvořit síť bezpečných cyklistických komunikací. Významným předpokladem pro realizaci této sítě je dobrý územní plán města.

Podle zahraničních rozborů by pro město s počtem obyvatel jako Brno bylo potřeba vytvořit síť cyklistických komunikací o délce minimálně 100 kilometrů. V Brně je zatím kolem 20 kilometrů oddělených cyklistických komunikací (cyklostezek a cyklopruhů), ale netvoří ucelenou síť. Nabídka základní sítě by se měla projevit v nárůstu počtu uživatelů kol ve městě. To však může splnit jen takové vedení cyklistických komunikací, které spojí potenciální cíle cest (školy, nákupní centra, rekreační místa apod.) a nebude se oklikami vyhýbat centru města. Jako nejproblematictější se ukazuje prostor mezi malým městským dopravním okruhem a městskými čtvrtěmi navazujícími na původní centrum města. Úzké ulice dané historickou zástavbou nenabízejí snadné a bezkonfliktní vyřešení cyklistické trasy. Často bude potřeba zajistit vedení cyklotrasy i s řešením parkování vozidel. V rozhodujících „páteřních“ cyklotrasách by měl být v nutných případech dán prostor pro vedení cyklotrasy i na úkor prostoru pro automobily. Dopravní odborníci hovoří o přerozdělení dopravního prostoru.

Vhodné trasování cyklistických komunikací by měl navrhnout právě připravovaný územní plán města Brna. Nebude vycházet z nulového stavu, protože i platný územní plán obsahuje jednu mapovou přílohu s návrhem cyklistických komunikací. Tento plán poslouží jako dobré východisko pro aktualizaci podle stávajícího stavu a pro doplnění.

Na důležitost schválit v územním plánu prostorovou rezervu pro realizaci cyklostezek ukazuje dosavadní brněnská praxe. Velmi často nejsou respektována pro-

klamativní prohlášení o podpoře cyklistické dopravy obsažené v programových materiálech vedení města. Při rekonstrukci ulic dochází k zakonzervování stavu, který bude bránit realizaci cyklistických komunikací na dlouhá léta.

Negativní příklady:

Při přípravě rekonstrukce ulice Křenová byla zvažována i možnost zřízení cyklopruhů podél vozovky. Spor vznikl mezi řešením upřednostňujícím parkovací stání pro automobily a návrhem, který věnoval prostor cyklopruhům. Výsledná realizace neřeší nakonec nic. Zasfaltovala se komunikace v bývalé podobě, která nenabízí cyklistům žádnou bezpečnou stopu, nebyla doplněna zeleň a dokonce nevznikla ani slušná parkovací stání pro auta.

Obdobná situace hrozí v případě plánované rekonstrukce ulice Bratislavské. Veškeré souběžné ulice jako Cejl, Francouzská nebo Milady Horákové nenabízejí cyklistovi žádnou bezpečnou trasu pro cestu na kole. V rámci rekonstrukce ulice Bratislavské je možné zřídit cyklopruh pro bezpečnější protažení cyklistické dopravy. Tato ulice nabízí možnost napojení cyklopruhu na další cyklotrasy v centru a na druhé straně propojení k řece Svitavě. Při dosavadní projekční přípravě bylo ovšem toto řešení odmítnuto, přednost byla dána navýšení parkovacích míst pro automobily. Parkování v této oblasti je samozřejmě také třeba řešit. Ale pokud se věnuje prostor autům, kde vznikne plánovaná propojení centra a východních čtvrtí Brna bezpečnou trasou pro cyklisty? Dosavadní územní plán v této části neposkytl řešení. Lépe řečeno, nebyla vůle hledat řešení vhodné pro ekologičtější způsob dopravy. Rekonstrukce ulice Bratislavské se pro nedostatek financí zatím neprovádí. Podaří se v novém územním plánu prosadit nějakou cyklistickou trasu do této oblasti?

Ke zhoršení podmínek pro cyklistickou dopravu dochází i přeměnou klidných ulic na jednosměrný provoz. Důvodem je vynucené navýšení parkovacích míst pro automobily. Pokud taková dopravně klidnější ulice sloužila jako spojnice pro realizaci cyklistických cest, nemůže jí cyklista po takové změně projíždět v protisměru. I když je to v řadě západních zemí Evropy běžné, u nás je to v rozporu se zákonem a bez patřičných úprav je to i nebezpečné. A tak „zjednosměrněním“ ulic vzniká pro cyklisty často nová překážka místo zlepšení stavu.

Pozitivní příklad:

Při rekonstrukci ulice Svatopluka Čecha v Králově Poli byl zřízen v Brně zatím ojedinělý příklad cyklopruhu vedeného v protisměru jednosměrnou ulicí. Změnou organizace parkování z oboustranného podélného na jednostranné příčné vznikl prostor pro vyznačení cyklopruhu a přitom nedošlo k výraznému úbytku parkovacích míst pro auta.

Dosavadní zkušenost s budováním brněnské cyklistické sítě ukazuje na jednu vadu stávajícího územního plánu. V něm navržená cyklistická síť je pouze v nezávažné části územního plánu. Vysvětlováno to bylo tak, že konkrétní vedení cyklotras se zakotví až do podrobnějších plánů zón a problém se vyřeší až při realizaci. Praxe ukázala, že při malé vůli udělat něco pro rozvoj cyklistické dopravy se žádná územní rezerva nakonec nenajde. Při rekonstrukcích ulic je to vždy ta vedlejší, kde možná bude něco uděláno pro cyklisty. Je to ta, která se bude opravovat výhledově, v nějaké vzdálené budoucnosti. Za tohoto stavu územní plán nezajišťuje prostorovou rezervu pro cyklistické komunikace.

Kromě možnosti bezpečné jízdy je potřeba pro nárůst cyklistické dopravy nabídnout uživatelům i místa pro odstavení kol v místech cílů cest. Pro stojany by mělo být vyhrazeno místo na veřejných prostranstvích. Z ohlasů občanů vyplývá, že obava z krádeže kola je jednou z významných překážek při rozhodování, zda použít kolo pro cestu do školy, na koleje, do práce. Tyto objekty by měly nabízet možnost odstavení kola pod dohledem. Samozřejmě by měla být úschovna kol u velkých nákupních center.

Pozitivní příklad:

Obchodní dům Vágner v centru Brna na České ulici nabízí cyklistům odložení kol ve vchodu pro zaměstnance. Úschovna je zdarma pod dozorem vrátného. Na toto jednoduché řešení se zatím nezmohlo žádné z velkých nákupních center v Brně a okolí.

Doporučení

Vedení cyklistických komunikací doporučujeme zakotvit jako závaznou část územního plánu. Cyklotrasy je třeba navrhnout kolem cílů případných cest, pokud je to možné například po třídách s obchody.

Konkrétní způsob realizace cyklistických komunikací bude navrhován s ohledem na místní podmínky. Při řešení organizace dopravy upřednostňovat provedení komplexního zklidnění území zaváděním obytných zón.

Za účelem zklidnění provozu je nutné provádět stavební opatření na silnicích, která budou nutit vozidla ke zpomalení rychlosti jízdy (např. zpomalovací prahy, zúžení průjezdného profilu vozovky v místech přechodů apod.). Pokud je to možné provádět úplnou separaci cyklistické dopravy od automobilní, ale za účelem rychlé realizace ucelené sítě cyklistických komunikací zavádět i cyklistické pruhy vyznačené v hlavním dopravním prostoru ulice. Takovým způsobem řešit i průjezd cyklistů jednosměrnými ulicemi.

Při rekonstrukcích veřejných prostranství zejména v centru Brna vždy posoudit umístění stojanů na kola. Při realizaci větších obchodních zařízení vyžadovat umístění stojanů na kola v dostatečné kapacitě. Při realizaci hypermarketů a velkých nákupních center požadovat zřízení úschovny kol, která zabezpečí kola proti krádežím.

Zdroje informací:

- webové stránky Bicybo, občanské sdružení - <http://www.bicybo.cz>
- webové stránky města Brna - <http://www.brno.cz> (otevřít Odbor dopravy - Cyklistické stezky a trasy v Brně)
- webové stránky s odkazy na příklady zklidňování dopravy - <http://kolari.olomouc.com>
- Národní strategie rozvoje cyklistické dopravy - <http://www.cyklostrategie.cz>
- brožura Cyklistika pro města - vydalo MŽP ČR, možno získat v Ekologické poradně Veronica

6.2 HIPOSTEZKY

Lucia Nakládalová

Ve městě Brně a okolí se nachází nespočet jezdeckých oddílů. Mnozí z vás se mnohdy s jezdcem na koni během vycházky v přírodě setkali. Ne vždy muselo být toto setkání pro obě strany příjemné. Jezdci jsou však taktéž občany města a mají právo využít možností, které skýtá město a jeho okolí pro trávení jejich volného času. Aby bylo možné předcházet kolizním situacím jezdců na koních s pejskaři, běžkaři, cyklisty, motoristy apod., je vhodné stanovit jak pevná pravidla pro chování jezdců, tak doporučit/vytyčit vhodné trasy jejich vycházek, a to nejlépe přímo v územním plánu města.

Na rozdíl od cyklotras hipostezky nevyžadují trasy přes centrum města. Jezdecké oddíly spíše vytvářejí jakýsi prstenec kolem města. Většina jezdeckých oddílů se totiž nachází v okrajových částech, jako je např. Lišeň, Bystrc, Komín, Obřany. Ale koně najdeme i v centru města na Veveří a na Veterinární univerzitě u Semilasa. Velký počet registrovaných jezdeckých subjektů tak přímo poukazuje na velikou zálibu obyvatel Brna v tomto sportu. Jenom registrovaných jezdeckých oddílů je v Brně a okolí víc než 30. Existuje také několik sdružení, která se zabývají navrhováním a vytvářením sítě hipostezek. Je plánováno vytvoření sítě na jižní Moravě, která by měla být propojena s již existujícími sítěmi hipostezek v Německu, Rakousku, Polsku i na Slovensku.

Vhodné trasování by měl navrhnout právě připravovaný územní plán města Brna.

Negativní příklad:

Jeden z oddílů, které se nemůžou chlubit ve všech ohledech vyhovujícími podmínkami pro lidi i koně, je oddíl na Veveří. Většina z nás si pod slovy „jít si zajezdit na koni“ představí vyjížďku na koni ve volné přírodě. Lidé a koně z Veveří o takovou možnost přišli již před léty. Původně (asi ještě před 30 lety) bylo totiž i Veveří okrajovou částí Brna. Kraví hora i nezastavěná krajina kolem Žabovřesk sloužily jezdcům k vyjížďkám. Jelikož se v bývalém územním plánu nepočítalo s nároky koní v centru města, bylo oddílu na Veveří postupně znemožněno vyjet si na koni mimo areál. Lidem, kteří tento oddíl navštěvují, tedy nezbyvá než upřít svým miláčkům osvěžující projížďku v přírodě a zůstat celoročně zavřeni uvnitř jezdeckého areálu.

Pozitivní příklady:

Sem naopak patří vymezení tras pro jízdu na koni i je-

jich používání v tahu (např. v kočáře, povozu) v Národním parku České Švýcarsko. „Vzorová jízda“ po trase jedné z plánovaných hipostezek se také uskutečnila v říjnu 2004 v rámci projektu „Turistika na koni“ v Jihočeském kraji. Účastnili se jí jezdci z Českobudějovicka, Jindřichohradecka a Rakouska. Také na Liberecku jsou plánovány hipostezky. Jedna v délce 15 km má vést z České Lípy na Prácheň a druhá 8 km do Skalice. Obě navržené trasy jsou konzultovány s Klubem českých turistů. Je plánováno jejich napojení na trasy na Děčínsku a Litoměřicku. Pro předcházení kolizím v okolí Boskovic probíhaly diskuse nad vhodnými trasami mezi městským úřadem a majiteli koní již v roce 2003. Vytváření koňských stezek ale i jiným aktivitám se věnuje sdružení Merlin (www.konskestecky.cz), které je realizátorem projektu Turistika na koni na jižní Moravě. Vytvořená koňská stezka na jihu Moravy má délku 32,5 km a vede z Vranova nad Dyjí do Znojma. Věřím, že vám zmíněné příklady přiblížily skutečnost, že problematika hipostezek není neznámá ani v menších městech, natož aby tak tomu bylo v Brně.

Doporučení

Jezdectví přitahuje stále více příznivců. Proto je potřebné zohlednit jak současné, tak i budoucí prostorové nároky tohoto způsobu trávení volného času. Vhodné trasy hipostezek by se měly zpracovat co nejdříve, pro potřeby už teď připravovaného územního plánu. Největším přínosem je vytyčit trasy hipostezek v souladu s potřebami jezdců, koní i zájmů ostatních „travičů“ volného času. Pro nároky oddílů v okrajových částech města je potřeba především vytyčit a vyznačit vhodné trasy hipostezek. V novém územním plánu by se také měly dodatečně zohlednit potřeby jezdeckých oddílů v centru města. Pro ně by bylo vhodné navrhnout hipostezky na Kraví hoře a v parku v Lužánkách. Alternativou je upravit povrch stávajících cest tak, aby při jejich používání pro jízdu na koni nedocházelo ke zhoršení kvality povrchu pro ostatní uživatele.

Všeobecně by se při navrhování hipostezek mělo přihlídnout především k takovým vlastnostem trasy, jako jsou sklon, kvalita povrchu, majetkové poměry i zájmy ochrany přírody. Nevhodné je jejich umístění poblíž silnic, cyklotras, běžkařských tras nebo výběhů pro psy a podobně. Hipostezky v centru města vyžadují navíc ještě i speciální úpravu povrchu odolnou proti sešlapu a odplavování povrchového materiálu po prudších deštích.

Při navrhování tras hiposteze je potřeba přihlídnout k existujícím nebo plánovaným trasám hiposteze jak v okolí města Brna, tak i v širším kontextu kraje a státu.

Zdroje informací:

- webové stránky NP České Švýcarsko
- <http://www.npcs.cz> (otevřít Akce pro veřejnost, lišta hiposteze se nachází v prvním řádku)
- webové stránky sdružení Merlin
- www.konskestezky.cz

6.3 NOČNÍ PROSTŘEDÍ V BRNĚ

Jan Hollan

Úvod

Noc se ode dne liší nepřítomností silného světla. Střídání dne a noci je základním rytmem světa. Lidé jsou ale denní tvorové, a proto si od té doby, co ovládli oheň, místy a chvílemi v noci svítili. Šlo ale jen o malé nepřirodní ostrůvky světla, udržované těmi, co je zrovna potřebovali.

S rozvojem elektrického osvětlování toto odvěké střídání během uplynulého století stále více mizelo. Ne jen v interiérech nebo těsně u plamenů, ale postupně až na většině plochy Evropy. Míst, kde je narušení přírodní tmy doposud neznatelné, zbylo málo, v České republice už nejsou žádná, nepadne-li hustá mlha.

Tma je obvykle symbolem zla, a symbolické vnímání se mnohdy přenáší i na tmou reálnou: nejlíp ji zaplašit, kdekoliv a kdykoliv je to možné. Ke svícení, které potřebujeme pro své pohodlí, pro práci nebo pro obchod, se druží svícení ze zásady, prostě aby nebyla tma, kterou nemáme rádi.

Stále větší hojnost uměle vytvářeného světla, mnohonásobně silnějšího, než se vyskytuje v noci v přírodě, má ale i své „stinné“ stránky. Je v různých ohledech zhoubná pro kulturu, pro zdraví i pro přírodu. On je totiž život nás i většiny dalších organismů na dostatek tmy velmi závislý. Uměle přidávané světlo je venku v noci vždy znečištěním, to jest narušením přirozeného stavu prostředí.

Všudypřítomnost umělého světla a hojně přímo viditelné oslnivé body a plochy jsou do značné míry zbytečnými důsledky toho, že si někde chceme svítit. Jsou zavineny tím, že nedbáme na to, kam vlastně svítíme a jak silně. Budeme-li chápat světlo jako polutant, znečišťující látku, začneme s ním snad zacházet opatrně. Jsou k tomu pádné důvody i dobré technické prostředky. Stačí přidat dobrou vůli a rozhodnost.

Příroda bez života

Smrtícího vlivu umělých světel si lidé všimli už dávno, příslovečné jsou můry kroužící kolem plamene až uhoří. Masová úmrtí jsou popsána po zavedení plynových lamp na nábřežích, kdy pod nimi v Praze bývala ráno kupa mrtvých jepic (od té doby odsud jepice vymizely). Už jediná uliční lampa s výbojkou, viditelná zdaleka, dokáže zlikvidovat populaci jepic, které vylétnou z jednoho kilometru blízkého potoka.

Tam, kde ještě není hmyzí populace zcela zdecimována, se odhaduje, že jediná lampa zabije či vyřadí z reprodukce řádově sto jedinců za noc, za tři letní měsíce je to pak deset tisíc. Osamělé lampy na venkově, kde je hmyzí populace ještě početná, mohou ale takové množství různého hmyzu zlikvidovat i za jedinou noc, protože lákají hmyz z okruhu až mnoha set metrů.

Nočního hmyzu ubylo v urbanizované Evropě za poslední půlstoletí asi řádově. To si mohou uvědomit všichni, co řídí auta už od šedesátých let: v létě bývalo potřeba během noční jízdy i zastavit a očistit od hmyzu čelní sklo a světlomety. Nebo v každém případě pak po celonoční jízdě druhý den. Dnes je to potřeba nejvýše párkrát za léto.

Úbytek jedinců a druhů hmyzu (až na komáry, ty světlo téměř neláká) má nepochybně velké dopady na celou přírodu. Spousta druhů hraje např. roli při opylování. Hmyz také tvoří potravní základnu pro mnoho zvířat, např. obojživelníky, pro ptáky, a ovšem pro hmyzožravce. Park, v němž je noční hmyz „vyluxován“ lampami, je jen mrtvou kulisou, ne kouskem přírody, ač ve dne takovým klamným dojmem může působit (připomeňme, že většina živočichů je aktivní právě v noci).

Noc beze tmy

Tma je pro živočichy zásadní ochranou a potřebou. Tma poměrně řídka za bezoblačného počasí, zvláště kolem úplňku, ale mnohem hustší za noci zatažených. Takovou ale už nikde nenajdou, kromě hlubokého lesa, a už vůbec ne, když se zatáhne. České mraky totiž v noci

nejsou tmavé, ale naopak svítí na cestu: světlo pozemských lamp vracejí zpátky na zem. Čím víc je zataženo, tím je více světla.

Například v Brně na Kraví hoře, daleko od lamp, bývá intenzita osvětlení parku za jasných bezměsíčných nocí asi dvě setiny luxu. To je dvacetkrát více než v přírodě (tam by byla jen tisícina luxu). Dvě setiny luxu v přírodě umí poskytnout až Měsíc v první čtvrti, když je jako písmeno D vysoko na nebi.

Když se zatáhne, světla desetkrát přibude, alespoň na čtvrt luxu, a pokud je město zasněžené, až na jeden lux. Už „pouhá“ třetina luxu je trojnásobkem toho, co normy doporučují jako minimum pro osvětlení chodníků, je to i víc, než dává Měsíc v úplňku. Neuvědomujeme si to jen proto, že světlo jde z celého nebe a nevrhá stíny (proto nevidíme tvary terénu tak dobře, jako při skutečném úplňku). V přírodě bývá za zatažených bezměsíčných nocí krajina osvětlena jen třicetinou mililuxu, desetitisíckrát méně než v Brně.

Dostatečnou tmou, tisícinu luxu a méně, potřebuje celá řada druhů, např. obojživelníků. Když je světla více, netroufají si přejít otevřené prostranství. V přírodě jsou odkázány na bezměsíčné noci. Kde bezměsíčné noci už nejsou, nemohou jejich populace přežívat.

Ptáci, platany, světlušky

Zmínky o dopadech umělého svícení na přírodu zakončíme třemi příklady. V Brně zpívají mnozí denní ptáci po celou noc, protože nepoznají, že není den. Jiní začnou klidně ve dvě ráno v domnění, že už svítá. Nesmyslný zpěv v nesmyslnou dobu lidem nepřipadá milý, ale rušivý a zneklidňující. Jiný příklad se týká stromů, zejména platanů, které jsou na světlo zvláště citlivé. Ty, které jsou poblíž lamp, nepoznají, že přichází zima. Listy se jim neodbarví, ale v plné zeleni zmrznou a teprve poté začnou opadávat (kolem Červeného kostela to bývá až tak o Vánocích). Poslední příklad je nenápadný: tam, kde není jakžtakž tma, vymizely světlušky. Přitom v obdobných biotopech daleko od lamp je jich dosud hojnost (příkladem jsou neosvětlené zahrady na Jurance oproti zahradám nad Hlinkami). Jen tam se zdáli zahlédnou a je tak možné jejich rozmnožování.

Noční krajina

Umělé svícení ovlivňuje také lidské vnímání krajiny. Mluvíme-li o ochraně přírody, nejde přece jen o ni samu, ale také o to, abychom se z pohledu na ni mohli radovat.

To v Brně s příchodem noci nemůžeme. Z vyhlídek, poskytujících ve dne krásné panorama brněnské kotliny a hřebenu kolem ní, začnou být po západu slunce nápadné jen jednotlivé lampy a jejich šňůry. Dominantami se stanou osvětlovací věže nad brněnskými nádražími. Na záměrně osvětlených budovách a billboardech přestaneme vidět podrobnosti, protože oči zvyklé na šero jsou jimi oslněny. Například takový Špilberk má dvacetkrát vyšší jas než londýnský Big Ben.

Přímo viditelná světla mají ještě ten vliv, že osvětlují vzduch mezi sebou a námi. Brněnská kotlina je pak naplněna jakoby mlhou (i po dni, kdy nám vzduch připadal pěkně průzračný), za níž se siluety kopců kolem města ztrácejí, mají velmi malý kontrast.

Vinou oslnění a vinou toho, že lampy osvětlují i vzduch nad námi, se v Brně nemůžeme kochat krásou nočního nebe. Pokud si blízké lampy rukou zakryjeme, pár desítek hvězd spatříme (z Kraví hory i více než stovku), budou ale vypadat slabé a osamělé.

Světlo do oken

Zmíňme i jednu nepřirodní „drobnost“, totiž světlo jdoucí zvenčí do oken. Ostatně, okno je také vyhlídkou, ač někdy dost omezenou. Nočnímu pohledu z většiny oken obvykle také dominují lampy. Nejen ty, které jsou nad oknem, ale většinou i ty, které jsou pod ním, a které do něj nahoru svítit nemají.

Další aspekt se netýká vyhlídky, ale tmy v pokoji, zejména v ložnici. Pro klidný spánek většina lidí tmou potřebuje, a to tmou důkladnější, než bývá při úplňku. Město, kde lidem běžně svítí lampy do ložnic, si rozhodně nemůže říkat „zdravé město“. Je v noci nezdravé, ba nemocné.

Čeho se vystríhat: nesvítit špatným směrem

Většina škodlivých důsledků vyplývá z jediné vlastnosti běžných lamp: totiž z toho, že svítí i tam, kam nemají. Nejen vodorovně do dále (tam mají svítit jen semaforey), ale dokonce i šikmo nahoru.

Správnou lampu (odborně svítidlo) od špatné lze podle toho snadno poznat: správná může být zdálky vidět jen jako slabá čárka, která se začíná rozšiřovat a zjasňovat, až když se dostáváme blízko k ní. Shora nesmí být vidět vůbec. Takové kritérium i přes svou jednoduchoost nesmírně pomáhá, a je proto už v řadě míst na světě požadováno zákonem. Takové lampy neruší výhled na krajinu, nesvítí nepatřičně do vzduchu, nelákají zdáli hmyz a nematou ptáky. Chodec má před

sebou osvětlenou ulici, ne šňůru oslnivých lamp. Podívejte se někdy od Šilingrova náměstí k Červenému kostelu: tam je to správně.

Jak musí taková lampa být zkonstruována? Podobá se kterékoliv stolní lampě. Tu také vidíme jen jako siluetu, jsme-li nad ní. Jde zkrátka o plechovou dutinu (může být i z neprůsvitného plastu) otevřenou jen dolů. Pouliční lampy takový neprůsvitný horní kryt také mívají, ale kazí je další součástka, vypouklé průsvitné či průhledné spodní víko, které dole čouhá. V něm se část světla (přinejmenším dvanáctina) odráží, takže místo dolů zamíří do strany nebo dokonce nahoru. Správná lampa jej může mít leda schované v té horní, neprůsvitné části. Poznáme ji i ve dne: je dole zakončená samotným horním neprůsvitným krytem. A ovšem, není nahnutá.

Doplňkový požadavek je, aby svítila jen na cílovou plochu, ne na okna nebo za plot. Optika lampy má být "šita na míru" danému místu. Jedním typem nelze dobře osvětlovat ulice široké a úzké, křižovatky a zatáčky. I nedokonalou lampu lze našťastí upravit přidáním vnější clony. Typicky jde o to, aby lampa svítila od domu a ne na něj. K tomu lze použít zrcadlově lesklý svislý plech, který světlo přesměruje na ulici (některé lampy mají „šlic“, do něhož stačí plech zasunout).

Přídavné vnější clony, nalepené fólie, ba i pouhý neprůsvitný nátěr mohou samozřejmě napravit i dosavadní, zcela špatné lampy. Svítí-li někomu do okna, je zcela na místě, aby požádal o takovou úpravu. Ta je vždy možná, rychlá a levná. Např. bavorský Augsburg takovým žádostem už řadu let vyhoví obratem, existují už i případy z Brna.

Jak moc svítit

Na vozovky a chodníky se nemá svítit více, než doporučují normy, ale často se svítí mnohem silněji. Vždycky lze přitom použít výbojky či zářivky o menším příkonu, nebo příkon regulovat. V noci lze dle norem ubrat světla ještě dále, až na čtvrtinu, to je technicky snadno možné. Zatím se to v Brně dělá jen na některých výpadevkách (aby se ušetřilo), mělo by to ale být všude (aby bylo město zdravější).

Co ještě požadovat

Je logické světla zcela vypínat zejména v parcích, jakmile přestanou být nezbytnými tepnami pěší dopravy. Stejně tak v areálech, které nejsou v noci v provozu. V rozporu s běžným názorem totiž světlo nesnižuje kriminalitu, naopak. Ač se lidé šera bojí, ono ve skutečnosti

není nebezpečné (a tak velká tma, že by zrak přivyklý tmě neviděl cestu, v Brně není).

Velké znečištění působí světlomety mířící vzhůru na budovy a pomníky. Lze je alespoň vypínat na noc (osvětlení veřejných budov se po půlnoci vypíná i v Londýně, jakkoliv po něm chodí pořád spousty turistů, vypíná se i osvětlení Pražského hradu), nebo je i zapínat jen ve svátek a ne každovečerně (až pak by se dalo hovořit o osvětlení slavnostním). Lze je zeslabit na decentnější intenzitu (výměnou výbojek) i zúžit jejich světelné svazky, aby žádné světlo neminulo cílové plochy. Ideální je směřovat slabé světlo shora dolů, tak, aby jeho zdroje nebyly vůbec patrné.

Příklady naše i cizí

V centru Brna je dnes řada ulic, které jsou opatřeny lampami v zásadě správnými: jsou to ty polokulové, dole rovně zakončené. Nahoru do oken a ovzduší nesvítí, neruší pohled do dálí. Původně byly jen na Nových sadech, dnes jsou mnohem hojnější.

Odstrašujících příkladů je mnohem více: zejména jsou to lampy tzv. parkové, které svítí hlavně vodorovně do očí. Někde je oslnění sníženo rozptylujícím mléčným plexisklem, někde vidíme i přímo výbojku. Zvláště hrozný je park kolem Špilberku, více lidí ale chodí kolem přízemních světel na Komenského náměstí (pověstné jsou světlomety v chodníku kolem Masaryka).

Ve Vídni, Berlíně, Curychu je podíl málo oslňujících, ba vzorových lamp mnohem větší a dále se zvyšuje. Kromě toho je tamní osvětlení slabší než to brněnské - tak silně, jako v Česku, se jinde nesvítí.

Svícení a územní plán

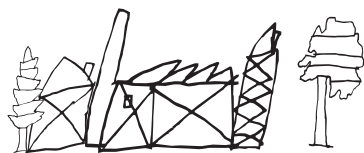
Pro zdravý vývoj města je potřeba stanovit oblasti, kde nemají být patrné žádné umělé zdroje světla - místa, kde se může vytvořit stav blízký přírodě, alespoň pokud jde o hmyz a živočichy na něj navazující v potravním řetězci. Mezi takové oblasti by se měly zařadit alespoň dostatečně rozsáhlé části dosavadních parků. Současně to mohou být místa, odkud mohou rodiče ukázat dětem alespoň to torzo vesmíru, které v Brně lze spatřit.

V případech přírodních lokalit, které již požívají nějakou zvláštní ochranu (rezervace, chráněné přírodní výtvořky) je potřeba zabránit, aby z nich byl hmyz vysáván třeba i vzdálenými lampami. V celém okolí, z něhož je chráněná lokalita vidět, je nutné požadovat, aby umělé zdroje světla směrem k lokalitě vůbec nesvítily (to lze vždy zajistit dodatečným zacloněním). Vyloučit je potře-

ba i světlo z prosklených ploch velkých budov (pokud nejsou zhasnuté, musí být v noci zastíněny).

Podobně je vhodné chránit i oblíbené vyhlídky. Dnes jsou z nich vidět zejména světlomety nad železnicemi. Nově instalované lampy by z vyhlídek v noci být patrně neměly.

Jinou věcí by byla ochrana obyvatel, pokud jde o soukromí a klidný spánek. K tomu by stačily dva požadavky: aby vozovky a chodníky nesměly být nikdy osvětleny silněji, než doporučují normy, a aby světlo z lamp nesmělo jít na cizí pozemky, zejména pak na zahrady a do oken. Pokud tomu nelze zabránit úplně, je nutné alespoň zajistit, aby umělé osvětlení nepatřičných ploch nepřesahovalo intenzitu úplňku, tj. desetinu luxu.

6.4 ZASTAVĚNÁ ÚZEMÍ, BROWNFIELDS, VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ A CESTY PRO PĚŠÍ

Magdalena Hledíková, Robert Sedlák

Pokud chceme chránit krajinu v okolí města, je třeba vytvářet atraktivní prostředí uvnitř města. Atraktivita městského prostředí zvýší zájem lidí o bydlení a pobyt ve městě a omezí tak nežádoucí rozpínání města do krajiny.

V poslední době se město rozvíjí převážně na svém okraji nebo v příměstské zóně. Jedná se jak o rodinné bydlení, tak i o obchodní a společenské aktivity. Velké plochy volné krajiny jsou přeměněny na zastavěná území. Rodinné bydlení využívá pro své umístění přírodně kvalitní severní část brněnské aglomerace. Plochy obchodní, logistické a výrobní zase pohlcují množství orné půdy na jihu města. Velké investice pak proudí do staveb pro individuální dopravu umožňujících rychlé spojení okrajových částí města. Kapacitními komunikacemi a složitými křižovatkami přibývají bariéry pro plynulý a bezpečný pěší pohyb. Doprava zároveň vytváří emise a hluk, které zatěžují okolí. Zaparkovaná auta zaplňují ulice a náměstí a znemožňují nebo znepríjemňují tak pobyt na těchto místech. Některá veřejná prostranství v centru města se postupně opravují, ale zatím jsou to jen první vlaštovky. Mnohým prostranstvím chybí i běžná údržba. Proto se obyvatelé města dále přesunují na jeho okraj, hledají odpočinek i společenské využití

mimo město.

Historicky je město charakterizováno hustotou různých aktivit na relativně malé ploše. Ve městě jeho obyvatelé trávili většinu času, tam bydleli, pracovali, nakupovali a prodávali, potkávali se a společně bavili. Rozmach automobilismu změnil vnímání kvalit města. Místo dřívější blízkosti je kladen na první místo požadavek mobility. Vzrůstá takzvaná vynucená mobilita, kterou známe z amerických velkoměst, kde si pro rohlíky nemůžu zajít, ale musím zajet autem několik kilometrů daleko. V husté městské zástavbě byla většina obchodů a služeb snadno dostupná. V řídké zástavbě rodinnými domy jsou komunikace mnohem delší, a tak vzrůstají i náklady na jejich opravy a údržbu, které jsou placeny z veřejných prostředků.

Pěší chůze spoluutváří klasické město. Umožňuje navazovat a udržovat společenské kontakty. Na ulicích se mohou lidé potkávat, promluvit spolu. Tím, že na ulici někdo je, přirozeně tuto ulici kontroluje, sledováním okolí chodci posilují bezpečnost místa. Chodci oživují veřejné prostranství. Přitahují další lidi, aby pobývali na ulicích a náměstích. Chůze vyžaduje nejmenší nároky na prostor, neznečišťuje okolí, nevyžaduje další plochy pro parkování. Pravidelná chůze patří k nejzdravějšímu způsobu pohybu, který omezuje výskyt civilizačních chorob a je dostupný každému.

Ulice a náměstí tvoří městský interiér, prostor pro městský život. Kvalita veřejných prostor navozuje příjemnou městskou atmosféru. Poskytuje místo, kde si rádi sedneme na lavičku či na zahrádku kavárny a v klidu pozorujeme okolí. Nabízí příležitost k nákupům či pouhému obhlížení zboží ve výkladech. Zároveň náměstí umožňuje i shromáždění při důležitých společenských událostech a oslavách. V některých nově budovaných čtvrtích nejsou ponechány plochy, které by sloužily k setkávání, z důvodu nižších nákladů nejsou budována veřejná prostranství. V případě, že existující městské prostory nejsou udržovány, případně jsou zahlceny automobily, strádá celé území a přestává být obyvatelným.

Město je členěno strukturou a topografií na čtvrti. Od okolních částí se liší svým způsobem zástavby, svým charakterem. Pro každého obyvatele je důležité, aby nebydlel v anonymním prostředí, aby rozlišoval jednotlivé části a identifikoval se se svým bydlištěm. Zároveň je nezbytné, aby se ve městě orientoval, aby město bylo pro něj čitelné. Každá taková část města bez ohledu na administrativní začlenění by měla mít své místní cent-

rum se zajištěním odpovídajících služeb. V každé i nově budované části by měla být dostatečná plocha věnovaná rekreaci a prostoru pro hry dětí. Fungující město se skládá z částí s vlastním charakterem, a ne z nepřehledných monofunkčních území.

V rychle se rozvíjejícím městě 19. století vznikla řada rozsáhlých výrobních areálů. Bylo pro ně výhodné využít území co nejbliž centru města, kde žil dostatek lidí, kteří zde mohli pracovat, byly zde dopravní možnosti, napojení vlečkami na železniční dopravu, zavedení inženýrských sítí - elektřiny, vody i kanalizace. Během doby se zdokonalováním technologií nebylo potřeba tolik místa, velkou část sortimentu je výhodnější dovážet. Některé druhy výroby byly později umístěny mimo město, aby neznečišťovaly ovzduší ve městě. Proto mnoho starých areálů poblíž centra města zůstává nevyužitých nebo podvyužitých. Těmto opuštěným areálům se říká „brownfields“. Jsou to nejen staré areály továren, ale i bývalé armádní prostory, nevyužívané plochy železnice a další. V těchto areálech bývají často složité vlastnické vztahy, které znemožňují snadný prodej jinému uživateli. Další značnou komplikací je znečištění půdy, které je třeba řešit nákladným odtěžením a pročištěním. Ale největší nevýhodou je pravděpodobně tzv. špatná adresa, kdy nový investor nerad směřuje své peníze do místa, které znamená „být mimo společenské výsluní“. Velkou výhodou brownfields jsou naopak zavedené inženýrské sítě a především blízkost centra města. Z hlediska možného rozvoje města jsou to velmi důležité plochy, které umožní nové investice i na rozsáhlých územích, které ale nezaberou další nezastavěné území mimo město (tzv. stavby na zelené louce).

Jak utvářet atraktivní město?

1. Kvalita veřejných prostranství

// vytvářet nová veřejná prostranství v tradiční struktuře, tzn. rytmus zastavěných městských bloků s ulicemi a náměstími a volné plochy, které slouží rekreačním účelům

// dbát na kvalitu a údržbu prostranství tak, aby lákala a poskytovala příležitosti k pobytu

// zajistit bezpečnost prostranství (podpořenou mj. pestrým funkčním využitím okolních objektů a zejména jejich „živým“ přízemím)

// umožnit a podpořit využití veřejného prostoru pro kulturně-spoločenské aktivity

// umožnit snadnou dostupnost, dbát na vyváženost

jednotlivých druhů dopravy: síť bezpečných a pohodlných cest pro pěší a cyklisty, kvalitní podmínky (návaznost jednotlivých cest a stezek vedoucích až k potenciálnímu cíli, dostatečně široké chodníky, funkce v parteru budov, doprovodná zeleň, provázanost cest, průchodnost městem i velkými areály...)

// zatraaktivnit městské území podporou drobných obchodníků a služeb v centrálních částech města a jeho čtvrtí, ne za jeho okrajem

// redukovat parkování na povrchu za současného budování parkovacích garáží, pro dojíždějící umožnit parkování mimo centrální část města (systém Park&Ride - kombinace automobilové dopravy vně města a hromadné dopravy uvnitř)

// chodec má minimálně stejné právo používat veřejný prostor jako ten, kdo na něm chce zaparkovat svůj automobil - parkování nemůže být samozřejmost poskytovaná obcí zdarma!

// přispívat ke zdravému prostředí města omezením hluku a prašnosti

Jak toto může ovlivnit územní plán?

// odpovídající prostorovou a funkční regulací podpořit obyvatelnost a bezpečnost území - tzn. stávající i novou zástavbu organizovat v tradiční urbanistické struktuře ulic a náměstí doplněné o parky

// umožnit pestrost a návaznost funkcí v území - bydlení, kanceláře, vybavenost, rekreace...

// pracovat se systémem městských „čtvrtí“, okrsků, které obsahují místní centrum s vybaveností (obchody, služby, školy, úřady) v docházkové vzdálenosti, s pracovními příležitostmi a snadno dostupnými plochami pro každodenní rekreaci

// vyznačit hlavní pěší trasy na základě průzkumů stávajícího stavu jak v zastavěném, tak i nezastavěném území a definovat zásady pro podporu jejich funkce

// určením ploch pro vybudování kapacitních parkovacích objektů omezovat parkování na povrchu a vytvářet tak podmínky pro vyváženost jednotlivých druhů dopravy, vytvářet infrastrukturu pro zavedení systému Park&Ride

// nenavrhovat takové dopravní stavby (mimoúrovňové křižovatky, mosty, tunely), které vylučují pohyb pěších a cyklistů a vytvářejí tak nepřekonatelné bariéry pro přirozenou propustnost území

// ve velkých rozvojových projektech stanovit podmínky vytvářející obyvatelná veřejná prostranství

2. Zhodnocení volných a nedostatečně využívaných pozemků uvnitř města novou zástavbou

// vytvořit podmínky pro využití volných parcel, které jsou v městské zástavbě Brna

// zohlednit výhody těsného města (ekonomika z hlediska inž. sítí, menší potřeby dopravy, obslužnost MHD, snadná dostupnost volné krajiny, menší nároky na zábor další půdy)

// nevyužívané tovární a jiné areály (tzv. brownfields) jsou velkým potenciálem pro rozvoj: jsou dobře dostupné, v atraktivních lokalitách blízko centra, jsou obslouženy inženýrskými sítěmi

// v těchto areálech je třeba navázat na okolní síť veřejných prostranství pro bezmotorovou dopravu (pěší, cyklo apod.) a rekreaci

// zajistit snadnou čitelnost města a orientaci v něm střídáním volných a zastavěných ploch, vytvářením dominant, podpořením významných přírodních prvků

Jak toto může ovlivnit územní plán?

// je třeba stanovit nástroje na podporu regenerace nevyužívaných areálů (finance na výkup nejdůležitějších koridorů a míst pro veřejnou vybavenost - v koordinaci s připravovaným územním plánem, náklady na odstranění znečištění, pobídkou může být městský projekt lákající do sousedství soukromé investory)

// regeneraci těchto území podpořit umístěním významné investice - objektu významu celoměstského, krajského, státního, resp. projektu financovaného z veřejných zdrojů (např. sociální bydlení v kombinaci s parkovou úpravou apod.)

// při vytváření rekreačních koridorů např. podél řek umístit v podvyužívaných územích funkční uzly, které podpoří rozvoj lokality

Výše popsané zásady lze částečně vyčíst i ze Zadání územního plánu, které deklaruje snahu o zajištění trvalé udržitelnosti města, omezení suburbanizace (rozpínání města do krajiny) a naopak podporu kompaktního města.

Důležité však je, jak zmiňované deklarace ob stojí při tvorbě územního plánu v konkurenci dalších zájmů, které mají být do územního plánu promítnuty (např. dopravní stavby, území pro rozvoj apod.). Zde se skrývá určité nebezpečí nerespektování zásad pro utváření atraktivního města.

Pokud vám tedy není lhostejné, jak se bude dál rozvíjet právě okolí vašeho bydliště, je právě nyní správný

čas pro sledování a připomínkování navrhovaného využití rozvojových ploch a staveb ve vaší čtvrti, ale i v kontextu celého města a naplňování dalších výše zmíněných kritérií pro kvalitní život v takovém městě, které je obyvatelné, atraktivní a chrání přirozenou okolní krajinu pro rekreaci a další funkce...

Příklady:

Heršpická - Je Heršpická vůbec ulicí nebo jde spíše o dopravní koridor či dálniční přivaděč? Jisté je, že kolem Heršpické se rozvíjejí obchody, služby a kanceláře, které prosperují. Chodec ani cyklista však nejsou zákazníky těchto provozoven. Zde, pár set metrů od centra města, se s nimi jednoduše nepočítá. Žádné chodníky, natož cyklostezky, jen svodidly vymezených šest proudů pro auta. Pokud budou v Brně realizovány další podobné „ulice“, bude stále více lidí využívat k cestám po městě automobil a město se stále více bude stávat neobyvatelným.

Galerie Vaňkovka - Obchodní centrum realizované na místě staré továrny Vaňkovka je určitě zajímavým počinem a příkladem regenerace nevyužívaného území. Nedostatkem tohoto projektu je to, jakým způsobem se obrací k městu zády. Chůze kolem tohoto objektu není příjemná. V lepším případě jdete podél prázdné stěny, v horším míjíte zásobovací rampy a vjezdy na parkoviště. Zatímco uvnitř je atraktivní prostředí, okolní ulice byly degradovány na dopravní koridory. Tyto koridory nemohou žít městským životem - pro chodce zde není nic zajímavého. Okolní jednotlivé obchody a provozovny bez nabídky parkovacích ploch zanikají a přilehlým veřejným prostranstvím pak chybí pohyb lidí a přirozený dohled. Zatímco uvnitř nákupní galerie je vytvořen příjemný umělý svět, ulice navozuje pocit strachu a ohrožení a stává se zcela neobyvatelnou.

Planýrka (park nad Carrefourm v Kr. Poli) - Lokalitu tzv. Planýrky, návrší mezi Královým Polem a Černými poli nad bývalou cihelnou Červený mlýn, si mnozí obyvatelé z okolí pamatují jako území nikoho, kde bylo možné zažít dětská dobrodružství v divoké krajině kousek za domem. Nedávno několik občanů bydlících nedaleko přišlo s nápadem proměnit toto nevyužívané místo v park. Za jakých okolností je to možné? Je třeba začít zodpovězením těchto otázek: Jaké funkční využití stanovuje územní plán? Kdo je vlastníkem těchto pozemků? Je třeba si uvědomit, že investorem parku patrně nebude soukromý podnikatel. Mohlo by jím být město - počítá město s něčím takovým ve svém rozpočtu nebo aspoň ve výhledu?

7.0 ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ A OCHRANA PŘÍRODY

7.1 POZNATKY VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV

Jan Czajkowski, Marek Hanák

Je nepochybné, že z pohledu budoucí podoby jakéhokoliv území, a v tomto smyslu i z hlediska ochrany přírody a krajiny, hraje územní plánování klíčovou roli. Nevládnutí procesu územního plánování se projevuje s časovým zpožděním, po velmi dlouhou dobu však negativním způsobem determinuje území, přičemž s ohledem na časovou náročnost procesu územního plánování nelze nápravná opatření v krátkém čase realizovat.

Územní plán - ústava každé obce

Řešení podnětů ochránců, které souvisejí s problematikou územního plánování, nicméně není s ohledem na pravomoci svěřené ochránci zákonem č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, jednoduché a někdy je dokonce zcela nemožné. Je tomu tak proto, že agenda územního plánování je významným způsobem ovlivňována rozhodnutími orgánů samosprávy, konkrétně zastupitelstev obcí a krajů, které jsou z působnosti ochránce vyloučeny. Územní plán je svou povahou závazným právním dokumentem, jakousi ústavou obce, která upravuje základní rozvojové programy obecní samosprávy, do jisté míry samozřejmě limitované zájmy dotčených orgánů státní správy, jež v rámci pořizování územně plánovací dokumentace spolupůsobí v zájmu ochrany veřejných zájmů. Pořizování územně plánovací dokumentace je upraveno stavebním zákonem a prováděcími předpisy k tomuto zákonu. Lze konstatovat, že jde o činnost, v jejímž rámci je nutno řešit střety zájmů samosprávy na rozvoji obce, zájmů chráněných dotčenými orgány státní správy a v neposlední řadě i zájmů jednotlivých vlastníků nemovitostí. V procesu pořizování územně plánovací dokumentace se třídí názory na limity využití území a výsledné řešení je vždy dílem určitého kompromisu mezi zmíněnými stranami pomyslného sporu, jenž má své kořeny v rozdílných názorech na využití území. Není pochyb o tom, že územní plán ve své kompromisní podobě nemůže vyjadřovat všechny zájmy a postoje zúčastněných subjektů. Definitivní podoba územního plánu je předmětem rozhodnutí zastupitelstva obce. Některým zájmům vyhověno není a je úkolem samosprávy, aby své rozhodnutí obhájila a nesla za ně odpovědnost.

Územní rozvoj je třeba přísně regulovat

Dosavadní zkušenosti ochránce nasvědčují tomu, že obce a města vždy nedokáží svůj rozvoj v potřebné míře regulovat. Dle poznatků veřejného ochránce práv jsou zainteresované orgány veřejné správy při jednáních o výstavbě průmyslových zón, silnic a dalších staveb až příliš vstřícné. Jejich roli tak mnohdy "supluje" občanská sdružení, která teprve tlačí investora k řešení respektujícím ochranu přírody a krajiny. Zásadní chyby vznikají již při územním plánování, které je podceňováno. Představitelé radnic si neuvědomují svoji roli při usměrňování nové výstavby. Při plánování a projednávání projektů je třeba mnohem důsledněji zvažovat dopad nové výstavby na životní prostředí a na krajinný ráz. Je také nutné jednat o více variantách každého konkrétního projektu, aby se podařilo vybrat nejlepší podobu projektu. Problémů je podle poznatků veřejného ochránce práv v oblasti povolování staveb řada: průmyslové zóny se staví na nejkvalitnější zemědělské půdě, satelitní sídliště vznikají bez rozmyslu a ohledu na krajinný ráz celé lokality, nevyužitá průmyslová areály - takzvané brownfields, investoři přehlížejí. Radnice se nesnaží novou průmyslovou výstavbu směřovat do těchto lokalit, ale povolují bez většího uvážení na přání investora stavby tovaru na zelené louce.

Otevřenost a transparentnost územního plánování

Předmětem kritiky ochránce je skutečnost, že je ze strany investora i úřadů v případech kontroverzních záměrů v území opomíjena potřeba intenzivní komunikace s veřejností. Právě u těchto investic musí být naopak veřejnost v co nejširší míře zapojena do jejich plánování, musí mít již ve fázi jejich přípravy veškeré relevantní informace k dispozici a je zapotřebí respektovat v maximálně možné a únosné míře její názor na výslednou podobu záměru v území.

Ochránce již v několika svých šetřeních, týkajících se zamýšlených velkých infrastrukturních staveb v území, kriticky zhodnotil postupy orgánů veřejné správy v rámci přípravných fází projednávání těchto záměrů (procedury hodnocení vlivů na životní prostředí, resp. územně plánovací procedury). Poukázal přitom na nedostatky spočívající tu ve zcela chybějícím koncepčním posouzení, jinde v nerespektování logické posloupnosti přípravných kroků, či v nedůsledném zhodnocení a vzájemném

srovnání více relevantních variant. Ochránce se pozastavil nad tím, že ačkoli existují k tomu schválené právní instrumenty, určené k výběru optimálních variant investičních záměrů (a tyto počítají s participací obcí a dotčené veřejnosti), fakticky se výběr často odehrává mimo rámec těchto právně předvídaných procedur. Tím je popírán smysl a účel územně plánovacích procesů, resp. souvisejících procesů hodnocení EIA, tedy hledání optimální podoby rozvoje území, včetně environmentálně šetrného řešení staveb infrastruktury potřebných pro rozvoj obce či kraje. Současně ochránce upozornil na poněkud paradoxní stav, jenž je vlastně popřením smyslu těchto právních instrumentů, a sice že opakovaným projednáváním, schvalováním, posuzováním a hodnocením koncepčních materiálů a z nich vycházejících záměrů se stává takřka nemožným najít ten správný okamžik, kdy by měly konkrétní návrhy a námítky veřejnosti zaznít. Veřejný ochránce práv se při šetření zejména velkých investičních záměrů s tímto jevem setkává poměrně často, veřejnost je fakticky vytěsněna z účasti na rozhodování, neboť je na její připomínky stále příliš brzo, aby vzápětí nato byly tytéž připomínky odmítány s argumentací, že měly být uplatněny v předchozích procesech a podoba záměru je vlastně již dána.

Dle zkušeností ochránce, při začlenění rizikových faktorů do území se projeví každá nedůslednost v přípravných procedurách záměru. Ochránce se setkává s tím, že záměr není dostatečně zhodnocen předem, neprojde všemi zákonem předvídanými procesy (např. EIA) a tyto procesy jsou teprve dodatečně nějakou formou „suplovány“, v pozadí přitom nelze přehlédnout snahu „přizpůsobit“ je co do výsledku již realizovanému záměru. Ochránce upozorňuje, že nedodržení zákonných postupů již při přípravě záměru s sebou nese řešení problémů ex post, kdy již mnohé souvislosti není možno objektivně posoudit a rozkrýt (typicky nemožnost variantního posouzení umístění záměru).

Vybraná doporučení ochránce

V rámci předcházení negativním jevům spojeným s automobilovou dopravou ochránce opakovaně upozorňuje, že je zapotřebí věnovat otázkám dopravních řešení zásadní pozornost již v územně-plánovacích procedurách. Znamená to např. umísťování průmyslových zón či logistických center tak, aby byla jejich dopravní obsluha možná i železniční dopravou (zavlečkování), uvážlivé povolování velkých obchodních komplexů se

zohledněním vyvolaných přepravních potřeb, včetně naplánování efektivní obsluhy veřejnou hromadnou dopravou, přerozdělení uličního prostoru ve prospěch pěších, cyklistů a hromadné dopravy. Rovněž stavební úřady a dotčené orgány státní správy v rámci územních, popř. stavebních řízení, by měly mnohem pečlivěji přistupovat k povolování jednotlivých staveb, zvláště pak staveb náročných na dopravní obslužnost území.

Poznatky ochránce důrazně varují také před umísťováním potenciálně obtěžujících výrobních provozoven v čistě obytné zástavbě. Zde jde o aspekt, který má přímou souvislost s kvalitou územního plánování. Ta přitom až doposud nebyla optimální. Zvláště limity využití území reprezentované pojmy „nerušící výroba“ apod. často užívané v územních plánech se ukazují jako problematické. I proto je dle přesvědčení ochránce z hlediska povolování jednotlivých záměrů v území klíčová pozice stavebního úřadu. Zde nutno připomenout, že mezi základní nástroje územního plánování ve smyslu stavebního zákona patří vedle územně plánovací dokumentace právě územní rozhodování. Platná právní úprava vychází z principu univerzality rozhodování o území stavebními úřady. Místně příslušný stavební úřad je institucí, která má mít přehled o všech stavebních, ale i jiných aktivitách, týkajících se využívání území, a přísluší ji uvedené aktivity v mezích právní úpravy regulovat. Princip univerzality rozhodování o území mj. zajišťuje, že umísťování staveb a využívání území bude plně respektovat záměry a cíle územního plánování. Každý záměr na nové využití území by se tak měl stát předmětem komplexního posouzení v řízení vedeném místně příslušným stavebním úřadem v součinnosti s dalšími správními orgány. Zejména v případech navrhovaných aktivit s očekávanými dopady na okolí je zapotřebí, aby stavební úřad dbal, ve spolupráci se samosprávou a dotčenými orgány státní správy, o jejich maximálně citlivé začlenění do stávající sídelní struktury s respektem k zásadám urbanismu i požadavkům na zachování pohody bydlení.

Případy selhávání územního plánování

1/ *Továrna sousedem rodinných domků* - Příkladem selhání procesu územního plánování v komplexním nazírání, o které se ochránce snaží, je případ, kterým se ochránce zabýval v Úvalech u Prahy. Jednalo se o umístění výrobního závodu v přímém sousedství nově realizované obytné zástavby. Ochránce se již se zřetelem na

charakteristiky předmětné výrobní činnosti (lisovna a svařovna plechových komponentů pro automobilový průmysl v třísměnném provozu včetně svátků, jednalo se přitom o I. etapu a zamýšlen byl investorem další rozvoj závodu) neztotožnil s hodnocením, že se jedná o „nerušící výrobu“, a označil umístění předmětného průmyslového závodu hned vedle obytné zástavby za koncepčně zcela nevhodné.

Jde o typický příklad, kdy rozhodnutí samosprávy sice akceptovalo záměr investora, když v rámci územního plánu byla vyčleněna plocha pro jím navrhovaný výrobní závod, současně však toto řešení vyvolalo a do budoucna nepochybně bude vyvolávat protesty obyvatel přilehlé zástavby rodinných domků. Řešení, které zastupitelstvo zvolilo, lze především vytknout to, že do budoucna založilo konfliktní vztahy na území obce, což je bezesporu jev negativní. Kromě toho umístění tohoto typu výrobních aktivit odporuje principu pohody bydlení, jež má být jedním z hlavních kritérií a východisek kvalitního územního plánování.

2/ Satelitní výstavba na hranici CHKO bez krajinářského hodnocení

Ochránce se z podnětu občanského sdružení zabýval postupy orgánů veřejné správy při povolování záměru výstavby satelitního sídliště 74 rodinných domů na Berounsku na hranici Chráněné krajinné oblasti Český kras. Po prošetření věci konstatoval, že vnímá jako nedostatek, že v oblasti z krajinářských hledisek tolik exponované nebylo v případě předmětného záměru zpracováno žádné krajinářské hodnocení (současně podotkl, že celý rozsáhlý záměr výstavby na hranici CHKO by zasluhoval komplexní zhodnocení procedurou EIA), resp. že ve věci zásahu do krajinného rázu nebylo k tomu příslušným orgánem ochrany přírody vůbec rozhodováno. Ačkoli šlo o masivní zástavbu, která výrazným způsobem zasáhne do struktury a podoby sídla, přešel se tento aspekt celého záměru lakonickým sdělením orgánu ochrany přírody „že zájmy ochrany přírody a krajiny ve smyslu § 12 zákona č. 114/1992 Sb. nejsou stavebním záměrem dotčeny“. Ochránce dále upozornil, že jeho úkolem není zabývat se přezkumem územního plánu. Jak ochránce zdůraznil, koncepční rozhodování týkající se rozvoje obce je ponecháno primárně na samosprávě.

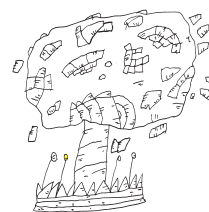
Je tedy na odpovědnosti samosprávy, aby zvážila, jaký zvolí přístup, a zda například umožní v rámci schváleného územního plánu podstatné rozšíření zasta-

věného území a zábor zemědělských pozemků přiléhajících k obci. Pokud samospráva příslušné obce v součinnosti s dotčenými orgány státní správy dospěla k řešení, které má přinést výrazné plošné rozšíření obce do okolní krajiny spojené s více než zdvojnásobením počtu obyvatel obce, nezbyvá než to respektovat. Ostatně je to především samospráva, jež bude nucena se vyrovnat s důsledky, které z jejího koncepčního rozhodnutí vyplynou (a které doposud orgány veřejné správy nedokáží v rámci schvalovacích procedur efektivně podchytit a investory do jejich řešení zainteresovat) počínaje nedostatečnou infrastrukturou (příjezdové komunikace, školství, služby) a konče event. negativními dopady sociokulturními.

3/ Obchodní centrum a pohoda bydlení

Ochránce prošetřoval také případ nepříliš šťastně řešeného velkého obchodního komplexu ve městě Zlíně. Poukázal na nedostatky při projednávání výstavby tohoto nákupního centra a zdůraznil, že jejich důsledkem bylo podcenění dopadů jeho provozu na sousední obytnou zástavbu. Následně se ochránce zasazoval alespoň o to, aby průvodní negativní jevy provozu nákupního centra byly důslednou kontrolou i realizací vhodných opatření (mj. protihlukové úpravy na nemovitostech) eliminovány na přijatelnou míru. Případ naznačil určitou bezradnost veřejné správy při regulaci provozu velkých obchodních komplexů.

Veřejný ochránce práv věnuje problematice územního plánování trvalou pozornost a se svými poznatky formou pravidelných tiskových konferencí seznamuje veřejnost. Po zobecnění pak svá zjištění soustřeďuje v souhrnných zprávách ze své činnosti, předkládaných každoročně prezidentu republiky, oběma komorám Parlamentu ČR, jakož i ústředním orgánům státní správy. V loňském roce pak ochránce opětovně zdůraznil provázanost územního plánování a otázek ochrany přírody a krajiny i v rámci jedné ze svých pravidelných tiskových konferencí (více na internetových stránkách www.ochrance.cz, kde jsou k dispozici jak souhrnné zprávy ochránce, tak jeho zprávy tiskové).

AUTOŘI

Mgr. Hana Chalupská po studiu fyzické geografie a humanitní environmentalistiky pracovala ve státní ochraně přírody. V současné době pracuje jako manažerka projektů v Ekologickém institutu Veronica.

RNDr. Mojmír Vlašín vystudoval přírodovědeckou fakultu, obor biologie, na Masarykově univerzitě v Brně. Dříve pracoval v Českém ústavu ochrany přírody ve funkci náměstka ředitele. Vyučoval externě ochranu životního prostředí na Ekonomické univerzitě ve Vídni. Krátce pracoval také v České televizi jako odborný redaktor. V současnosti pracuje v Ekologickém institutu Veronica v Brně jako ekolog a manažer projektů. Na FSS MU přednáší jako externista (seminář z ochrany biodiversity). Je soudním znalcem v oboru ochrana přírody.

Ing. Eliška Zimová absolventka sadovnicko-krajinářského oboru VŠZ Brno v Lednici na Moravě, autorizovaný architekt pro zahradní a krajinářskou tvorbu a projektant územních systémů ekologické stability ČKA. Věnuje se zejména projekční a soudně-znalecké praxi (soudní znalec v oboru ochrany přírody), v současnosti je jednatelkou společnosti LÖW & spol., s.r.o.

Ing. Vilém Řiháček během studia krajinného inženýrství na MZLU v Brně pracoval jako ekologický poradce v Ekologickém institutu Veronica. Po studiu spolupracoval na výzkumu půdní eroze v tropech a na výzkumu fungování Fair Trade v Kolumbii. V současnosti je zaměstnán jako krajinář - projektant, zároveň se podílí na projektu Ekologický institut Veronica řešícím přírodní prostředí města Brna.

Doc. Ing. Antonín Buček, CSc. se na Ústavu lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně zabývá ekologií krajiny, geobiocenologií a sozologií. Publikoval více než 200 vědeckých a odborných článků, 16 monografií a 140 příspěvků na konferencích. Předseda ZO ČSOP Veronica a České společnosti pro krajinnou ekologii.

Ing. Igor Kyselka, CSc., profesí krajinný architekt, působil v bývalé Technické a zahradní správě města Brna, ve Výzkumném ústavu ochrany půdy a meliorací a pak až doposud ve vlastním ateliéru. Vedle toho od roku 1997 pracuje v současnosti v Ústavu územního rozvoje. Již od studií se v teoretické rovině i konkrétních zakázkách věnuje krajině a jejímu plánování.

Oldřich Bednář je dlouholetým členem ČSOP, předsedou Regionálního sdružení v Brně a členem Ústřední výkonné rady ČSOP, dlouhodobě se profesně zabývá zelení a ochranou přírody, je bývalým členem Zastupitelstva města Brna, kde řídil Komisi životního prostředí a podílel se na tvorbě současného Územního plánu města Brna, dlouhodobě se věnuje problematice povolování kácení stromů ve městě.

Mgr. Sandra Keyzlarová vystudovala geografii na Masarykově univerzitě v Brně. V rámci postgraduálního studia se na téže katedře věnuje tématu „Objekty individuální rekreace v urbánní a rurální krajině“.

Ing. Václav Čermák pracoval jako projektant - vodohospodář v podniku Povodí Moravy, dlouholetý člen sdružení a bývalý mluvčí Unie pro řeku Moravu. Po povodních v roce 1997 vypracoval řadu ekologických studií a návrhů, jejichž cílem bylo vytvoření kvalitní protipovodňové ochrany. V současné době pracuje jako nezávislý expert.

Ing. Kristýna Kubová absolvovala Krajinné inženýrství na LDF MZLU v Brně. Doktorské studium na této fakultě úspěšně obhájila doktorskou prací na téma: Studie řešení hydrologických vztahů pramenných vývěřů a režimu podzemních vod na území ŠLP ML Křtiny. V současnosti pracuje jako Referent pro zahraniční styky na LDF MZLU v Brně

Rudolf Pecháček, chemik, laborant. Od r. 1985 se zajímá o problematiku změn v chemickém složení podzemních vod v souvislosti s klimatem a okolním prostředím.

Ing. Jiří Jedlička byl v roce 1990 při zakládání Klubu Bicybo, který je od roku 1993 samostatným občanským sdružením. V Bicybo se scházejí občané, kteří chtějí pomoci rozvoji cyklistické dopravy. Jiří Jedlička je členem Rady Bicybo a sdružení zastupuje v pracovní skupině odboru dopravy MMB.

Mgr. et Mgr. Lucia Nakládalová vystudovala environmentální plánování a manažment na Univerzitě Komenského v Bratislavě a pokračovala ve studiích na Masarykově univerzitě v Brně v oboru humanitní environmentalistika, kde v roce 2006 úspěšně obhájila diplomovou práci na téma Sociální a environmentální souvislosti chovu koní a jezdeckví v kulturní krajině brněnské aglomerace.

RNDr. Jan Hollan vystudoval v roce 1980 fyziku na Masarykově univerzitě, od té doby pracuje jako astronom na brněnské hvězdárně. Věnuje se též aplikacím astronomie a obecně

fyziky v běžném životě a při ochraně životního prostředí. V oboru ochrany nočního prostředí patří mezi hrstku badatelů, kteří se mu na světě věnují.

Ing. arch. Hledíková vystudovala fakultu architektury v Brně, v současnosti studuje doktorské studium Humanitní environmentalistiky na fakultě sociální studií Masarykovy univerzity.

Ing. arch. Robert Sedlák je odborník na takzvaný „placemaking“, tedy vytváření příjemných veřejných prostranství. Absolvoval stáž u Jana Gehla, dánského architekta, který už řadu let zkoumá, jak fungují hezká místa ve městě. Zúčastnil se výzkumu nových obytných souborů v Kodani. Pracuje v Nadaci Partnerství na programu Prostory.

Mgr. Jan Czajkowski magisterské studium oboru právo uza-

vřel na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v roce 1997. Po studiu nastoupil na pozici právníka referátu regionálního rozvoje Okresního úřadu v Břeclavi, následně působil na brněnském územním odboru Ministerstva životního prostředí. Posledních šest let je zaměstnancem Kanceláře veřejného ochránce práv, kde se specializuje na obory práva životního prostředí a stavebního práva.

JUDr. Marek Hanák v roce 1998 ukončil magisterské studium oboru právo na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, později úspěšně uzavřel na téže fakultě také studium doktorské. První pracovní zkušenosti získával na Okresním úřadu v Břeclavi, se zřízením instituce veřejného ochránce práv nastoupil jako právník do Kanceláře veřejného ochránce. Zde působí doposud, specializuje se na obory stavebního práva a práva životního prostředí.

Ekologický institut Veronica byl ustaven v roce 1999 jako profesionální pracoviště ZO ČSOP Veronica. Naším posláním je podpora šetrného vztahu k přírodě, krajině a jejím přírodním i kulturním hodnotám.

Navazujeme na tradici časopisu Veronica, který vznikl v roce 1986 jako regionálně zaměřený časopis se záměrem spojovat kulturu s ochranou přírody a kultivovanou formou šířit ekologickou osvětu. Po roce 1990 se činnost rozrostla a vydavatelská práce se postupem času stala doplňkem širokému spektru ekologických programů zaštiťovaných základní organizací ČSOP Veronica.

Naše činnost je určena pro nejširší veřejnost, odborníky, pro představitele a pracovníky veřejné správy, vzdělávací instituce, jiné nevládní ekologické organizace, učitele a studenty středních i vysokých škol, malé a střední podniky.

Ekologická poradna Veronica - Zelený telefon města Brna poskytuje veřejnosti bezplatnou radu a pomoc v otázkách týkajících se životního prostředí. Nejčastěji kladené otázky nás přivedly k otevření specializovaných porad: úspory energií v domácnostech, alternativní zdroje energie a ekologické stavitelství, poradenství o ekologickém zemědělství a biopotravinách, spotřebitelská poradna a studánky v Brně a okolí a kvalita vod.

Návštěvníkům poradny je k dispozici rozsáhlá knihovna se studovnou a videotéka.

Studentům nabízíme konzultace k jejich seminárním, ročníkovým nebo diplomovým pracím či možnost absolvování odborné praxe.

Vítáme Vaši finanční, materiálovou i osobní pomoc.

Kontakt:

ZO ČSOP Veronica

Panská 9, 602 00 Brno

tel. 542 422 750, fax 542 422 752

veronica@veronica.cz

www.veronica.cz

Otevřeno máme:

Pondělí až čtvrtek 9-18 hodin

Pátek 9-14 hodin

ZO ČSOP Veronica je součástí Sítě ekologických poraden STEP.

Vítáme Vaši finanční, materiálovou i osobní pomoc.

Tištěno na recyklovaném papíře.

